

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут економіки, управління, права та
інформаційних технологій
Кафедра економіки та міжнародних економічних відносин

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти магістр
на тему: «Зовнішньоторговельна політика України»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньою програмою Міжнародні
економічні відносини
спеціальності 292 Міжнародні економічні
відносини
ступеня вищої освіти магістр
денної форми навчання
Шевченко Катерина Романівна

Керівник: Миколенко Інна Григорівна
Рецензент: Карюк Віталій Іванович

Полтава 2024 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ.....	8
1.1. Сутність зовнішньоторговельної політики.....	8
1.2. Основні інструменти регулювання зовнішньої торгівлі: митні тарифи, квоти, експортні та імпорتنі ліцензії.....	13
1.3. Роль держави у формуванні зовнішньоторговельної політики.....	19
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ СУЧАСНОЇ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	26
2.1. Товарна структура зовнішньої торгівлі України	26
2.2. Стан і динаміка експорту та імпорту України	30
2.3. Географічна структура зовнішньої торгівлі України	36
Висновки до розділу 2.....	42
РОЗДІЛ 3. ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	44
3.1. Сучасні виклики зовнішньоторговельній політиці України....	44
3.2. Виклики і пріоритети розвитку України.....	51
Висновки до розділу 3.....	59
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65
ДОДАТКИ.....	71

ВСТУП

Актуальність теми. Зовнішньоторговельна політика є важливою складовою економічного розвитку будь-якої країни, оскільки вона визначає напрями співпраці з міжнародними партнерами, обсяги експорту та імпорту, впливає на загальний баланс економіки, а також сприяє інтеграції в міжнародні економічні структури.

Впродовж останніх десятиліть Україна пройшла шлях трансформацій і постійно стикається з економічними, політичними та соціальними викликами. Особливої актуальності досліджувана тема набуває через недосконале вирішення питань, стосовно організації зовнішньоекономічних відносин, визначення політичної ролі у міжнародній торгівлі та виходу вітчизняної продукції на світові ринки. У контексті зазначеного необхідним постає вдосконалення формування та реалізації зовнішньоторговельної політики за рахунок забезпечення балансу між відкритістю економіки, захистом національних інтересів і підтримкою конкурентоспроможності українських виробників. Вирішенню зазначених вище проблем, як засвідчує досвід розвинутих країн, сприяє диверсифікація географічної та товарної структури експорту, зменшення залежності від сировинних ринків, а також розвиток партнерських відносин.

Очікується, що результати цієї роботи нададуть глибоке розуміння сучасних викликів і можливостей у зовнішньоторговельній політиці України та допоможуть визначити стратегії, які можуть посилити економічний потенціал країни, забезпечуючи її сталий розвиток та інтеграцію у глобальну економічну систему.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Кваліфікаційна магістерська робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри економіки та міжнародних економічних відносин і темі: «Розвиток агропродовольчої сфери в національному та геоекономічному просторі» (0122U201799).

Метою та завданням дослідження є обґрунтування теоретичних та удосконалення практичних аспектів розвитку зовнішньоторговельної політики України.

Для досягнення мети сформульовано такі завдання:

- розглянути сутність зовнішньоторговельної політики України;
- окреслити основні інструменти регулювання зовнішньої торгівлі;
- визначити роль держави у формуванні зовнішньоторговельної політики;
- дослідити товарну та географічну структуру зовнішньої торгівлі України;
- проаналізувати стан зовнішньоторговельних відносин, а також динаміку експорту та імпорту;
- виокремити сучасні виклики зовнішньоторговельної політики України;
- визначити пріоритети розвитку зовнішньоторговельної політики України.

Об'єктом дослідження є зовнішньоторговельна політика України в умовах глобальної економіки.

Предметом дослідження є методи, інструменти та напрями реалізації зовнішньоторговельної політики України, її адаптація до міжнародних стандартів, вплив глобальних змін, а також взаємодія з міжнародними організаціями для стимулювання експорту та розвитку стратегічних галузей.

Методи дослідження. Методологічну основу кваліфікаційної магістерської роботи становили теорії та концепції зовнішньоторговельної діяльності, що сформувалися у сучасній глобальній економічній системі. Під час написання роботи використовувалися методи аналізу і синтезу, абстрагування, індукції і дедукції, системного підходу, методи логічного та історичного порівняльного аналізу, статистичного та графічного аналізу.

Інформаційною базою дослідження є публікації зарубіжних і вітчизняних науковців, документи міжнародних організацій таких як Світова

організація торгівлі (СОТ), Державна служба статистики України, Національний банк України (НБУ), статистична інформація від українських та міжнародних статистичних баз даних тощо.

Практична значущість даної теми полягає у вивченні особливостей зовнішньоторговельної політики України, аналізі її впливу на економічний розвиток країни та визначенні ключових тенденцій у торгівлі з основними партнерами.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження за темою кваліфікаційної магістерської роботи було оприлюднено на Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансові аспекти розвитку глобальної економіки: виклики та перспективи» (15 травня 2024 р. м. Київ).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 1 наукова праця: Шевченко К. Чернова О. Обсяги, причини та наслідки міграції для економічного розвитку України. Актуальні проблеми міжнародних відносин : Збірник наукових праць. Випуск 159 (спецвипуск). Ч.1. К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Навчально-науковий інститут міжнародних відносин, 2024. С. 149-151.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи Кваліфікаційна магістерська робота складається зі змісту, вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 77 сторінок друкованого тексту; обсяг основного тексту – 60 сторінки. Робота містить 12 таблиць, 3 рисунки, 1 додаток. Список використаних джерел налічує 51 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Сутність зовнішньоторговельної політики

На думку вченої Казакова Л. О. – зовнішньоторговельна політика є невід’ємною частиною зовнішньоекономічної стратегії держави, спрямованою на розвиток і регулювання торговельних зв’язків із іншими країнами та міжнародними угрупованнями з метою посилення економічних позицій країни та її бізнесу на глобальній арені. У ширшому значенні цей термін охоплює всі аспекти впливу на зовнішню торгівлю, що розкривають її значення повною мірою. У сучасній соціальній ринковій економіці зовнішня торгівля відіграє важливу та дедалі більш значущу роль, оскільки зовнішні ринки не лише доповнюють, а й розширюють внутрішні, забезпечуючи необхідні умови для безперервності процесів відтворення [1, с. 80].

Зовнішньоторговельна політика – це управління міжнародним обміном товарами та послугами між національними та регіональними економіками. Вона охоплює такі аспекти, як створення сприятливого середовища для розвитку експорту, захист національних виробників через регулювання імпорту, стимулювання інвестицій у стратегічно важливі галузі економіки та підтримку міжнародної конкурентоспроможності країни. До її інструментів належать митні тарифи, експортні субсидії, квоти, ліцензії та антидемпінгові заходи. Держава також активно використовує міжнародні економічні угоди для створення і підтримки торговельних відносин. Вона часто є ключовим елементом загальної економічної стратегії країни, оскільки сприяє забезпеченню збалансованого торговельного балансу і зростанню економіки через розширення ринків збуту для національних товарів та послуг. Взагалі зовнішньоторговельна політика має багато напрямів, таких як лібералізація, протекціонізм, неопротекціонізм та автаркію [2].

Лібералізація міжнародної торгівлі, яка передбачає скорочення або скасування обмежень на зовнішньоекономічну діяльність, є ключовим фактором у розвитку сучасної економіки. Зазвичай вона сприяє залученню іноземних інвестицій, підвищенню конкуренції та стимулюванню інноваційного розвитку національної економіки. Проте вона може створювати виклики для внутрішніх виробників, змушуючи їх підвищувати свою ефективність.

Переваги лібералізації торгівлі:

1. Залучення іноземних інвестицій. Скорочення торговельних бар'єрів, таких як мита, квоти чи інші обмеження, робить країну більш привабливою для іноземних інвесторів. Вони отримують доступ до вільнішого ринку, що сприяє залученню капіталу у ключові сектори економіки. Це, своєю чергою, сприяє створенню робочих місць, модернізації виробництва та розвитку інфраструктури.

2. Підвищення конкуренції. Лібералізація дозволяє імпортерам та експортерам вільно конкурувати на міжнародному рівні. Посилення конкуренції змушує підприємства впроваджувати сучасні технології, вдосконалювати якість продукції та знижувати витрати. Це безпосередньо впливає на підвищення продуктивності економіки.

3. Стимулювання інновацій. У відкритому ринковому середовищі компанії змушені шукати нові способи досягнення конкурентних переваг. Це стимулює розвиток інновацій, створення нових продуктів і технологій, а також сприяє формуванню динамічного бізнес-середовища.

4. Доступ до нових ринків. Зняття обмежень відкриває перед підприємствами можливість виходу на зовнішні ринки. Це розширює ринки збуту для продукції, сприяє зростанню експортних доходів та інтеграції у світові виробничі ланцюги [3].

Виклики лібералізації торгівлі:

1. Тиск на внутрішніх виробників. Відкриття ринку для іноземної продукції створює серйозну конкуренцію для вітчизняних виробників.

Особливо це стосується тих секторів, які не мають достатньо високої ефективності або сучасних технологій. У результаті підприємства змушені адаптуватися до нових умов, підвищуючи свою продуктивність і якість продукції.

2. Ризики для слабких галузей. Галузі, які залежать від державного захисту (наприклад, сільське господарство чи легка промисловість), можуть зазнати збитків через приплив дешевших імпортованих товарів. Це може призвести до закриття підприємств, скорочення робочих місць та зростання соціального напруження.

3. Залежність від глобальних економічних трендів. Лібералізація робить економіку країни більш залежною від світових тенденцій, зокрема коливань цін на сировинні товари, торговельних війн чи економічних криз. Це може створювати ризики для макроекономічної стабільності.

4. Вплив на торговельний баланс. Відкриття ринку може призвести до збільшення імпорту, що створює дефіцит торговельного балансу, якщо експортні можливості не зростають так само швидко. Це може посилювати тиск на національну валюту та впливати на економічну стабільність [4].

Протекціонізм, з іншого боку, використовується державою для захисту національної промисловості, що дозволяє зберегти робочі місця, підтримати місцевих виробників та уникнути зовнішньої залежності від постачання певних товарів. Проте надмірне використання протекціоністських заходів може призвести до зниження конкурентоспроможності національних підприємств та економічної ізоляції.

Переваги протекціонізму:

1. Захист національної промисловості. Протекціонізм допомагає створювати сприятливі умови для розвитку внутрішніх виробників, особливо в секторах, які перебувають на ранніх стадіях розвитку або мають стратегічне значення для економіки (наприклад, енергетика, оборона чи сільське господарство). Це дозволяє уникнути витіснення місцевих підприємств дешевшою іноземною продукцією.

2. Збереження та створення робочих місць. Обмеження імпорту сприяє розвитку місцевого виробництва, що створює нові робочі місця та допомагає зберігати існуючі. У цьому контексті протекціонізм особливо важливий у періоди економічних криз, коли внутрішній ринок потребує додаткової підтримки.

3. Підтримка національної безпеки. Захист стратегічних галузей від залежності від іноземних постачальників зменшує ризики, пов'язані з потенційними економічними чи політичними конфліктами. Це особливо актуально для товарів критичного значення, таких як енергоносії, продукти харчування або медичні товари.

4. Стимулювання розвитку нових галузей. Тимчасовий протекціонізм може бути використаний для створення умов розвитку нових або високотехнологічних галузей, які потребують часу для досягнення конкурентоспроможності на світовому ринку [5].

Схему головних двох напрямків зовнішньоторгівельної політики продемонстровано на (рис. 1.1)

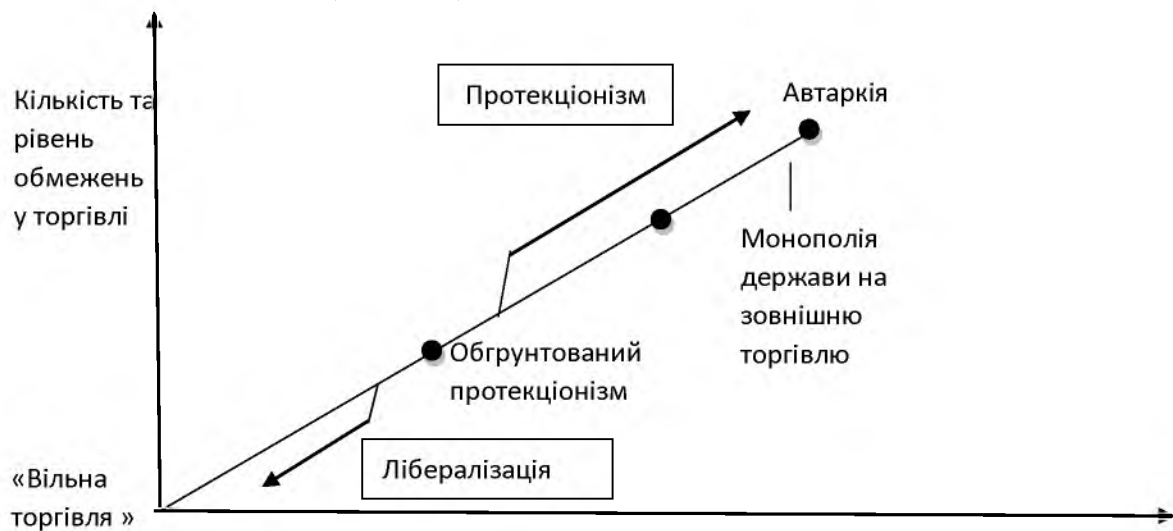

Рис.1.1. Основні напрямки зовнішньоторгівельної політики

Джерело: [6].

Неопротекціонізм відображає сучасні реалії міжнародної торгівлі, коли країни, замість класичних митних тарифів, застосовують нетарифні методи

обмеження, такі як стандарти якості, екологічні вимоги, технічні бар'єри тощо. Автаркія, хоча і дозволяє країні досягти високого рівня самозабезпечення, часто є економічно затратною та обмежує можливості для інтеграції у світову економіку. У сучасних умовах глобалізації економічна самоізоляція може призвести до уповільнення технологічного розвитку та відставання від міжнародних економічних трендів [6].

Сучасні тенденції зовнішньоторговельної політики включають взаємодію протекціоністських та лібералізаційних заходів. Багато країн, особливо в умовах економічних криз та глобальних викликів, шукають баланс між захистом національних інтересів та відкриттям ринків для іноземних партнерів. Це дозволяє країнам одночасно підтримувати конкурентоспроможність внутрішнього виробництва та забезпечувати доступ до новітніх технологій і ресурсів з-за кордону. Однією з важливих складових зовнішньоторговельної політики є підписання торгових угод, що можуть бути як двосторонніми, так і багатосторонніми. Такі угоди, як правило, спрямовані на усунення митних і нетарифних бар'єрів, стимулювання економічного зростання і зміцнення політичних зв'язків між країнами. Глобальні економічні трансформації, такі як зростання впливу цифрових технологій і розвиток зеленої економіки, також впливають на зовнішньоторговельну політику держав. В умовах цифровізації процесів торгівля стає більш прозорою, швидкою і доступною, що дозволяє полегшити вихід на нові ринки. Одночасно екологічні вимоги стимулюють країни переглядати політику у бік сталого розвитку та включати в торговельні угоди положення про захист довкілля. Виклики, які виникають перед державами у контексті міжнародної торгівлі, включають ризики торгових війн, політичної нестабільності та глобальних економічних криз. У цих умовах країни мають розробляти гнучкі зовнішньоторговельні стратегії, здатні адаптуватися до змін у світовій економіці та забезпечувати стабільність і розвиток національної економіки [7].

Таким чином, зовнішньоекономічна і зовнішньоторговельна політика є важливими інструментами економічного розвитку, що допомагають державам інтегруватися в глобальний ринок, зберігаючи при цьому свої національні інтереси і економічну безпеку.

1.2. Основні інструменти регулювання зовнішньої торгівлі: митні тарифи, квоти, експортні та імпорتنі ліцензії

Зовнішньоекономічна діяльність в умовах відкритої ринкової економіки має вирішальне значення для розвитку економіки держави, але водночас може виступати інструментом, що впливає на стабільність національної економіки народногосподарського комплексу. Викликом є досягнення балансу між адміністративним регулюванням та вільними економічними відносинами з іноземними партнерами, враховуючи національні інтереси держави [8].

Одним із головних інструментів митно-тарифного регулювання експортно-імпортних операцій є митні тарифи. Їх застосування підвищує вартість імпортованих товарів, що дозволяє підтримувати конкурентоспроможність національних виробників та сприяє збільшенню їх прибутків. Митне регулювання, відповідно до українського законодавства (ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року № 959-ХІІ), охоплює встановлення мит і зборів, контрольні процедури та управління митною діяльністю. Методи митно-тарифного регулювання діляться на тарифні, що базуються на митних тарифах, і нетарифні, такі як квоти, ліцензії, субсидії та заходи протидії демпінгу. Тарифні методи, маючи економічну природу, впливають на фінансові результати учасників зовнішньоекономічної діяльності, регулюючи вартість імпорту та стимулюючи експорт [9].

Митні тарифи – це податки або збори, що стягуються державою при імпорті або експорті товарів. Тарифи є одним із найпоширеніших інструментів регулювання зовнішньої торгівлі і виконують такі функції:

- фіскальна функція – забезпечення державного бюджету додатковими надходженнями;
- захисна функція – захист внутрішніх виробників від іноземної конкуренції;
- регулювальна функція – вплив на структуру імпорту та експорту з метою регулювання економічних процесів;
- митні тарифи можуть бути: адвалорні (встановлюються у відсотках до вартості товару);
- специфічні (встановлюються у фіксованій сумі за одиницю товару);
- комбіновані (поєднання адвалорних і специфічних тарифів).

Нетарифне регулювання, в свою чергу, охоплює комплекс заходів, що ускладнюють проникнення іноземних товарів на внутрішній ринок, з метою захисту національних інтересів.

Митне регулювання спрямоване на поліпшення конкурентних умов у країні-імпортері та захист національної промисловості, охорону здоров'я населення, збереження навколишнього середовища, а також дотримання вимог національної безпеки.

Система митного регулювання в Україні забезпечується вищими державними органами, включаючи Міністерство доходів і зборів України, яке відповідає за розробку нормативних актів і регулювання митних відносин [10].

Квоти є одним з найпоширеніших інструментів нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі. Вони використовуються державами для обмеження обсягів імпорту чи експорту певних товарів протягом певного періоду часу. Основна мета запровадження квот полягає в забезпеченні балансу між внутрішнім попитом та пропозицією, захисті національних виробників, який запобігає надмірному припливу товарів, які можуть

негативно вплинути на національних виробників, а також регулюванні валютних потоків (обмеження пропозиції певних товарів на ринку для уникнення падіння цін) та підтримці стабільності зовнішньоекономічних відносин, які забезпечать стабільність поставок стратегічних товарів і запобігання дефіциту на внутрішньому ринку [11].

Отже, можна поділити квоти на глобальні та індивідуальні. Глобальні – застосовуються до загального обсягу товарів незалежно від країни-постачальника, а індивідуальні – встановлюються для кожної країни-постачальника. Види квот та їх визначення (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Основні види квот

Види квот:	Визначення:
Імпортні квоти:	обмежують обсяги ввезення товарів на внутрішній ринок. Це дозволяє захищати місцевих виробників від надмірної конкуренції з боку імпорту та підтримувати стабільні ціни на внутрішньому ринку.
Експортні квоти:	обмежують обсяги експорту, щоб запобігти вивезенню дефіцитних товарів або для досягнення інших економічних та політичних цілей. Введення експортних квот може також бути способом підтримки міжнародних зобов'язань або угод.
Глобальні квоти:	встановлюються для всього обсягу імпорту або експорту певного товару незалежно від країни-постачальника чи покупця.
Двосторонні квоти:	передбачають домовленість між двома країнами про обмеження обсягів торгівлі певними товарами між ними.
Селективні квоти:	визначають обмеження для імпорту чи експорту конкретних товарів, які надходять з певних країн або груп країн.

Джерело: побудовано нами на основі [12].

Квоти можуть бути встановлені у формі фізичних обмежень (наприклад, кількість одиниць товару) або вартісних лімітів (загальна вартість імпорту чи експорту). Держава встановлює ці обмеження для запобігання надмірному припливу товарів на внутрішній ринок, який міг би призвести до зниження цін або до економічної нестабільності [12].

Основними цілями запровадження квот є захист внутрішнього ринку, регулювання торгового балансу, збереження ресурсів і забезпечення національної безпеки. Вони дозволяють обмежувати конкуренцію з боку

імпорту, підтримуючи конкурентоспроможність місцевих виробників, сприяють скороченню дефіциту торгового балансу через контроль обсягів імпорту, забезпечують збереження стратегічних або дефіцитних товарів на внутрішньому ринку шляхом експортних квот і обмежують ввезення продукції, яка може становити загрозу для безпеки країни, як-от сировина для виробництва зброї.

Переваги застосування квот:

1. Захист місцевої промисловості: квоти допомагають уникнути масового припливу імпортованих товарів, що дозволяє місцевим виробникам зберегти конкурентоспроможність.

2. Регулювання ринку: обмеження обсягів імпорту може підтримувати стабільні ціни та баланс між попитом і пропозицією на внутрішньому ринку.

3. Підтримка національної економіки: квоти сприяють розвитку стратегічних галузей, знижуючи залежність від імпорту.

Недоліки застосування квот:

1. Підвищення цін для споживачів: обмеження імпорту часто призводить до зростання цін на товари, оскільки конкуренція зменшується.

2. Ризик корупції: процес видачі ліцензій на імпорт або експорт може супроводжуватися корупційними діями, що створює непрозорі умови для бізнесу.

3. Вплив на міжнародні відносини: введення квот може спричинити напруженість у відносинах з країнами-партнерами, що може призвести до заходів у відповідь або торговельних війн [13].

В Україні квоти регулюються відповідно до законодавчих актів та міжнародних угод, які передбачають обмеження певних категорій товарів для імпорту чи експорту. Органи державного управління, відповідальні за зовнішньоекономічну діяльність, встановлюють квоти у відповідності до потреб економіки, збереження стратегічних ресурсів та виконання міжнародних зобов'язань.

Експортні та імпорتنі ліцензії є важливими інструментами нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі, які застосовуються урядами для контролю за переміщенням товарів через національні кордони. Вони регламентують діяльність експортерів та імпортерів, сприяючи захисту економічних, політичних і соціальних інтересів держави.

Експортні та імпорتنі ліцензії – це дозвільні документи, які надають право на здійснення експорту чи імпорту певних товарів. Ліцензування зовнішньоторговельних операцій допомагає державі контролювати та регулювати зовнішньоекономічні процеси [14].

З огляду на зазначене, доцільно розглянути основні види ліцензій та їх визначення (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Основні види ліцензій

Види ліцензій	Визначення
Одноразові ліцензії	Видаються для одноразової операції з імпорту чи експорту конкретної партії товару протягом встановленого періоду. Цей вид ліцензії застосовується для контролю за переміщенням товарів з високим ступенем ризику або цінністю [14, с. 16].
Генеральні ліцензії	Дозволяють багаторазові операції протягом визначеного періоду без необхідності повторного отримання дозволу. Вони часто використовуються для товарів з низьким ризиком [14, с. 16].
Автоматичні ліцензії	Такі ліцензії видаються без обмежень, і їхня мета полягає у моніторингу обсягів імпорту та експорту певних товарів [14, с. 17].
Неавтоматичні ліцензії	Видача таких ліцензій контролюється державою і може бути обмеженою за кількістю. Цей вид застосовується для захисту стратегічних галузей або збереження національних ресурсів [14, с. 17].

Джерело: побудовано нами на основі [14].

Метою та причинами запровадження ліцензій є:

1. Захист національної безпеки: імпорт або експорт певних товарів може становити загрозу для безпеки країни (наприклад, продукція подвійного призначення або військова техніка).

2. Підтримка внутрішньої економіки: імпортні ліцензії дозволяють обмежувати ввезення товарів, які можуть становити конкуренцію місцевим виробникам, захищаючи їх від іноземних постачальників.

3. Забезпечення контролю за дефіцитними ресурсами: експортні ліцензії можуть обмежувати вивезення дефіцитної сировини, що необхідна для національної промисловості.

4. Дотримання міжнародних зобов'язань: деякі ліцензії вводяться для виконання міжнародних угод або санкцій .

Переваги використання ліцензій:

– контроль над стратегічно важливими товарами: держава має можливість регулювати переміщення товарів, які є критичними для національної безпеки;

– захист внутрішнього ринку: імпортні ліцензії допомагають обмежувати приплив товарів, які можуть негативно вплинути на місцеву економіку;

– забезпечення стабільності ринку: завдяки ліцензіям можна уникнути надлишку певних товарів на ринку, що може призвести до значного зниження цін.

Недоліки системи ліцензування:

– адміністративні труднощі: процес отримання ліцензії може бути бюрократичним і тривалим, що збільшує витрати та ризики для компаній;

– можливість корупції: складні процедури видачі ліцензій можуть призвести до непрозорості та корупційних дій з боку посадових осіб;

– обмеження конкуренції: використання імпортних ліцензій для захисту внутрішніх виробників може знижувати конкуренцію та спонукати до підвищення цін [15].

В Україні процес ліцензування зовнішньоторговельних операцій регулюється законами та постановами уряду. Основним органом, що відповідає за видачу ліцензій, є Міністерство економіки та інші державні установи, що мають відповідні повноваження. Система ліцензування

спрямована на підтримку стратегічно важливих галузей економіки, дотримання міжнародних зобов'язань та захист національних інтересів.

Важливими аспектами ліцензування в Україні є чіткість і прозорість процедур, що забезпечують ефективне виконання державних регуляторних функцій та зменшують можливість зловживань [16].

1.3. Роль держави у формуванні зовнішньоторговельної політики

Держава має вирішальне значення у формуванні зовнішньоторговельної політики, яка є складовою частиною загальної економічної стратегії країни. Роль держави та її рівень впливу на зовнішньоторговельні відносини виявляється через застосування відповідних механізмів державного управління. Актуальність напрямів розвитку та особливостей формування економічної політики країни для виходу на зовнішні ринки товарів і послуг є важливим аспектом для відкритих економік. Основна мета державної участі полягає у створенні сприятливих умов для міжнародної торгівлі, захисті національних економічних інтересів і забезпеченні стійкого економічного розвитку. Діяльність держави в цьому напрямку можна розділити на кілька ключових функцій: регулятивну, стимулюючу і контролюючу [17].

Регулятивна функція:

– держава встановлює і підтримує нормативно-правову базу, яка регулює зовнішньоекономічну діяльність. Це включає прийняття законів, постанов та міжнародних договорів, що визначають умови експорту та імпорту, митні процедури, ліцензування, квотування і тарифи;

– регулятивна функція спрямована на забезпечення прозорості та передбачуваності зовнішньоторговельної політики, що створює стабільне і сприятливе середовище для бізнесу. Вона також допомагає запобігати

неконтрольованому імпорту і захищати вітчизняних виробників від демпінгових та субсидованих товарів.

Стимулююча функція:

– держава сприяє розвитку експорту через систему державної підтримки. Ця підтримка включає різноманітні інструменти для допомоги експортно-орієнтованим підприємствам. Зокрема, держава може надавати фінансові стимули у вигляді прямих субсидій або пільгових кредитів для підприємств, які активно орієнтуються на експорт, що дозволяє покривати витрати на виробництво, маркетинг і розвиток нових ринків за кордоном. Важливим аспектом є надання державних гарантій для експортно-орієнтованих підприємств, які знижують ризики при виході на міжнародні ринки, допомагаючи підприємствам залучати необхідне фінансування та розширювати свою діяльність за кордоном. Також держава може надавати субсидії на сертифікацію продукції, необхідну для виходу на міжнародні ринки, включаючи витрати на відповідність міжнародним стандартам якості, екологічним вимогам і стандартам безпеки [17].

Держава бере участь у фінансуванні національних стендів на міжнародних виставках та ярмарках, що дозволяє підприємствам демонструвати свою продукцію, знайомитися з новими партнерами та розширювати торгові зв'язки;

– крім того, стимулююча функція включає розвиток інфраструктури, покращення логістичних послуг, зниження адміністративних бар'єрів у зовнішній торгівлі, що дозволяє підприємствам ефективніше виходити на зовнішні ринки і конкурувати на них.

Контролююча функція:

– держава здійснює контроль за дотриманням зовнішньоторговельного законодавства, моніторингом виконання міжнародних зобов'язань та угод, а також за оцінкою впливу зовнішньоекономічної діяльності на економіку країни;

– контролююча функція держави полягає у забезпеченні дотримання зовнішньоторговельного законодавства, а також у здійсненні моніторингу виконання міжнародних зобов'язань та угод. Держава контролює, як внутрішні підприємства виконують встановлені норми і правила зовнішньоекономічної діяльності, зокрема, стосовно експорту та імпорту товарів і послуг. Це включає перевірку дотримання митних процедур, ліцензійних умов, вимог до сертифікації продукції та дотримання регуляторних стандартів. Моніторинг виконання міжнародних угод дозволяє державі відслідковувати дотримання зобов'язань, пов'язаних із торговими партнерами, а також виявляти можливі порушення або зловживання, що можуть впливати на економіку країни. Крім того, оцінка впливу зовнішньоекономічної діяльності на економіку дозволяє державі вчасно реагувати на зміни у міжнародній економічній ситуації, адаптуючи свою політику та заходи для збереження національних інтересів та економічної стабільності [17].

Нормативно-правове регулювання є ключовим елементом управління зовнішньоекономічною діяльністю, яке забезпечує правову основу для організації та функціонування міжнародної торгівлі. У цьому контексті державні органи виконують важливу роль у формуванні законодавчої бази, спрямованої на створення сприятливих умов для експортно-імпортних операцій та захисту національних інтересів. Державні органи створюють законодавчу основу, яка регулює зовнішньоекономічну діяльність.

Основні аспекти нормативно-правового регулювання:

1. Прийняття законів і підзаконних актів Державні органи розробляють і впроваджують нормативні акти, які регламентують порядок здійснення ЗЕД. До таких документів належать закони про зовнішньоекономічну діяльність, митні кодекси, нормативи, що визначають умови експорту, імпорту, реєстрації суб'єктів ЗЕД, правила валютного регулювання тощо. Наприклад, в Україні одним із ключових документів є Закон «Про

зовнішньоекономічну діяльність», який визначає права та обов'язки учасників ЗЕД, а також механізми державного контролю та підтримки.

2. Митне регулювання: Митна політика є одним із головних інструментів впливу на зовнішню торгівлю. Вона передбачає використання митних тарифів, зборів і контрольних заходів, які впливають на масштаби та структуру імпорту та експорту. Ця політика дозволяє захищати національних виробників, регулювати баланс торгівлі та забезпечувати національну безпеку. Застосування тарифів дозволяє державі впливати на конкурентоспроможність іноземних товарів і стимулювати внутрішнє виробництво. В Україні митне регулювання здійснюється відповідно до Митного кодексу, який забезпечує гармонізацію з міжнародними стандартами, включаючи норми Світової організації торгівлі (СОТ) та Європейського Союзу [18].

3. Укладання міжнародних угод: Залучення до міжнародних торгових об'єднань і підписання угод є важливими аспектами зовнішньоторговельної стратегії. Держава бере участь у переговорах, що регулюють доступ до ринків, тарифні та нетарифні обмеження, інвестиційні умови та інші важливі аспекти. Співпраця зі Світовою організацією торгівлі (СОТ) та іншими міжнародними організаціями дозволяє державам захищати свої інтереси на світовій арені.

4. Підтримка експорту: Для підтримки національних експортерів держава застосовує різноманітні фінансові та організаційні заходи. Це можуть бути експортні кредити, субсидії, страхування ризиків та інші форми допомоги. Такі заходи спрямовані на стимулювання виробництва експортної продукції, розширення ринків збуту та підвищення конкурентоспроможності на світовому рівні.

5. Захист внутрішнього ринку: З метою підтримки вітчизняних виробників держава вводить обмеження на імпорт у вигляді квот, ліцензій та інших бар'єрів, щоб зменшити конкуренцію з боку іноземних товарів. Ці

заходи допомагають захищати стратегічно важливі галузі економіки та забезпечують підтримку локального виробництва.

6. Державні установи та їх функції: Реалізація зовнішньоторговельної політики покладена на ряд державних органів, таких як Міністерство економіки, митні служби, Національний банк тощо. Їхні обов'язки охоплюють розробку політики, регулювання зовнішньоекономічної діяльності, співпрацю з бізнесом і відстоювання національних інтересів на міжнародній арені.

7. Сучасні виклики та перспективи: Зовнішньоторговельна політика стикається з багатьма викликами, такими як глобальні економічні зміни, торговельні конфлікти, геополітичні ризики тощо. В таких умовах держава повинна бути готовою оперативно реагувати та адаптувати свою політику для підтримки конкурентоспроможності на світовій арені [18].

Нормативно-правове регулювання відіграє важливу роль у функціонуванні зовнішньоекономічної діяльності, забезпечуючи прозорість і передбачуваність. Чітка законодавча база підвищує довіру іноземних партнерів та інвесторів, сприяючи розширенню міжнародних торговельних зв'язків. Регулювання ЗЕД дозволяє забезпечити баланс між розвитком міжнародної торгівлі та захистом внутрішніх ринків, сприяючи збереженню національної економічної безпеки. Ефективна нормативно-правова база стимулює економічне зростання, залучаючи іноземні інвестиції, спрощуючи торгові процедури та інтеграцію в глобальні економічні процеси. Гармонізація національного законодавства з міжнародними правилами і нормами полегшує участь країни в міжнародній торгівлі, сприяє зниженню бар'єрів і покращенню умов для експортно-імпортової діяльності.

Отже, державна роль у формуванні зовнішньоторговельної політики є багатогранною і включає різні аспекти регулювання, стимулювання експорту та захисту внутрішнього ринку. Ефективне управління цією політикою забезпечує економічне зростання та сприяє інтеграції країни в глобальну економіку.

Висновки до розділу 1

Аналізуючи теоретичні засади зовнішньоторговельної політики, можна зробити наступні висновки:

1. У першому розділі розглянуто ключові теоретичні аспекти зовнішньоторговельної політики, що є важливою складовою національної економічної стратегії будь-якої держави. Зовнішньоторговельна політика визначена як система заходів, що формують економічні відносини країни з іншими державами, регулюючи обсяги експорту та імпорту з метою забезпечення національних інтересів.

2. Обґрунтовано основні інструменти регулювання зовнішньої торгівлі, серед яких митні тарифи, квоти, експортні та імпортні ліцензії. Кожен із цих інструментів має специфічний вплив на зовнішньоторговельні процеси та служить різним цілям, таким як захист внутрішнього ринку, стимулювання або обмеження експорту й імпорту, а також забезпечення збалансованого розвитку економіки.

3. Класифіковано роль держави у формуванні зовнішньоторговельної політики, яка полягає у створенні умов для ефективного функціонування економіки та захисту її інтересів на міжнародній арені. Використовуючи різні інструменти та заходи для забезпечення стійкості економіки та її адаптації до глобальних викликів. Визначено ознаки зовнішньоторговельної політики, що є комплексною системою, що вимагає постійного аналізу та адаптації відповідно до внутрішніх і зовнішніх факторів. Використання різних інструментів регулювання, таких як митні тарифи, квоти та ліцензії, дозволяє державі впливати на торговельні потоки, забезпечуючи стабільність та конкурентоспроможність національної економіки. Водночас важливо враховувати, що надмірне використання таких заходів може призвести до негативних наслідків, зокрема до обмеження доступу до міжнародних ринків і зниження ефективності економічної діяльності.

4. Узагальнюючи зазначене на нашу думку необхідно констатувати, що для забезпечення успішної зовнішньоторговельної політики необхідно застосовувати комплексний підхід, що передбачає поєднання адміністративних, економічних та правових механізмів. Адміністративні механізми передбачають оптимізацію процедур державного регулювання зовнішньої торгівлі, зокрема спрощення митних процедур, забезпечення прозорості сертифікації продукції та створення чітких механізмів контролю за виконанням міжнародних зобов'язань. Економічні механізми мають бути спрямовані на стимулювання інноваційної діяльності, розвиток галузей з високою доданою вартістю, надання фінансових інструментів підтримки експортерів, таких як гранти, кредити та податкові пільги. Правові механізми повинні забезпечити адаптацію законодавства до міжнародних стандартів, що сприятиме підписанню угод про вільну торгівлю, захист інвестицій та розширення доступу до ринків інших країн. Це сприятиме не лише зміцненню позицій країни на міжнародній арені, але й розвитку її економічного потенціалу в довгостроковій перспективі.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ СУЧАСНОЇ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

2.1. Товарна структура зовнішньої торгівлі України

Товарна структура зовнішньої торгівлі України є відображенням економічної моделі країни, яка базується на її ресурсному потенціалі, рівні технологічного розвитку та історично сформованих галузях промисловості. Протягом останніх років зовнішня торгівля України характеризується домінуванням сільськогосподарської продукції, металів, хімічної продукції та продукції машинобудування. Товарна структура відображає основні конкурентні переваги країни, а також її потреби у ключових ресурсах, технологіях та продуктах. Експортна товарна структура України орієнтована переважно на сировинні товари та продукцію агропромислового комплексу [19].

Основними експортними товарами України є:

1. Аграрна продукція та продовольчі товари. Продовольча продукція залишається домінуючою в структурі експорту, забезпечуючи понад 60% загального обсягу поставок. Основними експортними товарами цієї категорії є зернові культури (пшениця, кукурудза), олійні культури, зокрема соняшник і соя, а також соняшникова олія, є важливим компонентом експорту, який домінує на світових ринках. Україна, яка традиційно входить до провідних експортерів сільськогосподарської продукції, активно нарощує постачання цієї продукції до країн ЄС, Близького Сходу, Північної Африки та Азії.

2. Металургійна продукція. Експорт чорних металів та виробів із них продовжує скорочуватися через падіння попиту на глобальних ринках, зростання конкуренції з азійськими виробниками, а також значне пошкодження металургійних підприємств унаслідок бойових дій. Частка металургійної продукції в загальному обсязі експорту поступово знижується,

що вимагає переорієнтації галузі на високотехнологічну продукцію з більшою доданою вартістю.

3. Продукція хімічної промисловості та мінеральні ресурси. До важливих експортних товарів належать добрива, аміак та інші хімічні продукти, а також залізорудна сировина. Водночас обсяги їх експорту залежать від кон'юнктури світових ринків і транспортно-логістичних можливостей. Експортується переважно до країн СНД, Європи та Азії.

4. Продукти машинобудування, такі як локомотиви, вагони, обладнання для агропромислового комплексу та електроніка, хоча й мають невелику частку в загальному експорті, демонструють перспективи для зростання.

5. Енергетична продукція, особливо експорт електроенергії до сусідніх країн, відіграє стратегічну роль у зовнішньоторговельних відносинах.

6. Серед інших експортних товарів слід відзначити лісоматеріали, текстильну продукцію та продукти харчування, такі як м'ясо та молочні вироби.

7. Високотехнологічна продукція. Частка машин, обладнання та електротехнічної продукції в експорті України залишається низькою, однак цей сегмент поступово розвивається завдяки виходу на міжнародні ринки ІТ-продуктів, приладів зв'язку та інноваційних розробок [20].

В 2023 році Україна продовжувала активно реалізовувати свої експортні можливості, зосереджуючись на декількох ключових категоріях товарів. Провідною експортною групою залишалось продовольство, другою за обсягами стали метали та вироби з них. Географічна диверсифікація та стабільний попит на українські продукти харчування на світових ринках сприяли збереженню високих обсягів експорту. Попри складні умови, зокрема геополітичну нестабільність та обмеження у виробничій інфраструктурі, українська металургія залишалася важливою частиною експортного потенціалу країни.

Проведений нами аналіз свідчить, що експорт продукції агропромислового комплексу значно перевищує обсяги експорту

металургійного сектору, п'ятикратно переважаючи його. Це є суттєвим зрушенням у структурі зовнішньої торгівлі України, адже протягом десятиліть обидва ці сектори забезпечували надходження валюти на рівнозначному рівні (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Основні експортні товари України в 2023 році

Товари	у % до 2022	у % до загального обсягу
М'ясо та їстівні субпродукти	96,6	2,5
Зернові культури	91,2	23,0
Насіння і плоди олійних рослин	75,0	7,8
Цукор і кондитерські вироби з цукру	199,1	1,6
Залишки і відходи харчової промисловості	129,2	3,9
Руди, шлак і зола	60,7	5,2
Палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	37,7	1,1
Добрива	20,6	0,1
Деревина і вироби з деревини	79,2	4,1
Чорні метали	58,4	7,3
Вироби з чорних металів	83,8	2,4

Джерело: [21].

Зазначені товарні групи відображають сильні сторони економіки України та її здатність підтримувати зовнішньоторговельний баланс, попри виклики війни, глобальних ринкових змін і внутрішніх економічних труднощів. Проте, для зниження ризиків, пов'язаних із залежністю від сировинних ринків, і забезпечення стійкого економічного зростання, необхідно розширювати номенклатуру продукції з високою доданою вартістю та диверсифікувати напрямки експорту.

Динаміка українського імпорту у 2023 році демонструвала певні особливості, обумовлені війною, змінами у структурі споживання та залежністю країни від постачання низки критично важливих товарів. Протягом року імпорт залишався значною складовою зовнішньоекономічної діяльності, компенсуючи дефіцит продукції, виробництво якої було скорочено або повністю зупинено через військові дії. Український імпорт орієнтований переважно на задоволення потреб промисловості, забезпечення

енергоносіями, впровадження технологій та постачання продукції, якої бракує на внутрішньому ринку. Енергоносії, такі як, природний газ, нафта, продукти її переробки є найбільшими статтями імпорту, що пояснюється високою енергозалежністю України. Наразі країна активно працює над диверсифікацією джерел постачання енергоресурсів та розвитком власного енергетичного сектору. Машини, обладнання, автомобілі, сільськогосподарська техніка, комп'ютери, електроніка та телекомунікаційні системи також становлять значну частину імпорту, необхідного для модернізації промисловості та інфраструктури [22] (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Основні імпортні товари України в 2023 році

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	у % до 2022	у % до загального обсягу
Алкогільні і безалкогільні напої та оцет	146,8	1,1
Палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	80,9	16,3
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	118,0	11,7
Фармацевтична продукція	112,7	3,4
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	114,9	5,9
Одяг та додаткові речі до одягу, текстильні	55,6	0,6
Взуття	123,4	0,7
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	122,6	17,7
Зброя, боєприпаси; їх частини та приладдя	85,0	0,1
Різні промислові товари	131,5	1,5

Джерело: [21].

Основними постачальниками таких товарів для України є країни ЄС, Китай, США та Туреччина. До хімічної продукції, що імпортується, належать ліки, полімери, пластмаси та фармацевтичні препарати. Значну частку імпорту складають добрива, фармацевтичні препарати, полімери та інші хімічні продукти, особливо важливим є постачання медикаментів, що забезпечують критичні потреби в охороні здоров'я. Серед продуктів харчування помітне алкогільні напої, які або не виробляються в Україні, або

користуються попитом на імпорتنі аналоги. Товари легкої промисловості, такі як одяг, взуття, текстиль та аксесуари, надходять переважно з країн Азії та ЄС. Товарна структура зовнішньої торгівлі України характеризується високою часткою сировинних ресурсів у експорті та значною залежністю від імпорту енергоносіїв і готової продукції, що постачається переважно Азербайджану та країн Близького Сходу [23].

У 2023 році значну частку становили генератори, трансформатори та інше обладнання, необхідне для відновлення пошкодженої енергетичної інфраструктури. Також зросли обсяги імпорту транспортних засобів, особливо вантажівок та спеціалізованої техніки. Попри складні економічні умови, у 2023 році імпорт в Україну виконував важливу функцію забезпечення національної економіки та споживачів необхідними ресурсами. Водночас великий обсяг імпорту та негативне сальдо зовнішньої торгівлі підкреслили необхідність розвитку внутрішнього виробництва, диверсифікації постачальників і оптимізації логістики для зменшення залежності від зовнішніх ринків.

Таким чином, у 2023 році експорт України був орієнтований на аграрну продукцію та металургію, тоді як імпорт фокусувався на енергоресурсах, машинобудуванні та хімічних товарах. В умовах війни імпорт став критичним елементом підтримки економіки та забезпечення населення необхідними ресурсами. Зміни у товарній структурі відображають актуальні виклики, з якими стикалася українська економіка, та вказують на важливість відновлення внутрішнього виробництва для зменшення імпортозалежності.

2.2. Стан і динаміка експорту та імпорту України

Дослідження динаміки експорту та імпорту дає змогу оцінити сучасний стан зовнішньоекономічної діяльності, ідентифікувати ключові тенденції та окреслити напрями для оптимізації торговельного балансу. Стан

зовнішньоторговельних відносин України відображає складну динаміку експорту та імпорту. Експорт демонструє негативну тенденцію через зменшення фізичних обсягів постачання ключових товарних груп, таких як зернові, метали та продукція хімічної промисловості, що пов'язано з обмеженнями на транзит, руйнуванням логістичної інфраструктури та впливом воєнних дій. Водночас імпорт залишається відносно стабільним, зі значною часткою енергоносіїв, машин, устаткування та продукції хімічної промисловості. Негативне сальдо зовнішньої торгівлі зростає, що відображає підвищену залежність від імпорту енергоносіїв і зниження експортної виручки [24].

Динаміка українського експорту за 5 років демонструє значну мінливість, обумовлену як внутрішніми економічними умовами, так і впливом зовнішніх факторів. В 2019–2021 роках експорт з України демонстрував стабільне зростання. В період 2019 року Росія залишалася одним із найбільших торговельних партнерів України, незважаючи на напруженість у відносинах. Країни Європейського Союзу також утримували лідерські позиції, особливо Польща, Німеччина та Італія. Незважаючи на те що, пандемія COVID-19 у 2020 році суттєво вплинула на глобальну торгівлю, однак експорт української аграрної продукції, особливо зерна та олії, залишався високим. ЄС став основним напрямом експорту, оскільки Україна скористалася перевагами зони вільної торгівлі. Поступове розширення торговельних відносин, зокрема з ЄС завдяки ЗВТ, сприяло збільшенню частки європейських країн у структурі експорту. Водночас перспективними залишалися азійські ринки, особливо Китай, який активно закуповував українське зерно та іншу сировину. Основними рушіями цього процесу були високі ціни на світових ринках сировинних товарів, таких як зернові культури, олія та метали, а також зростання обсягів аграрного виробництва. Наприклад, зерно та продукція агропромислового комплексу забезпечували значну частину валютних надходжень до країни, тоді як метали й

металовироби займали другу позицію серед ключових експортних товарів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка експорту і головних країн-партнерів України за 5 років

Країни	2019, %	2020, %	2021, %	2022, %	2023, %
Єгипет	144,8	71,8	120,2	41,2	135,3
Індія	93,0	97,4	126,5	35,6	61,0
Китай	163,3	197,6	112,7	30,8	97,5
Нідерланди	115,3	97,5	125,5	68,1	96,8
Німеччина	107,9	86,9	138,4	79,0	89,2
Польща	101,2	99,3	5227413,1	127,3	71,5
Російська Федерація	88,8	83,4	126,2	13,9	-
Туреччина	111,3	93,0	170,0	68,1	80,5
Угорщина	94,9	80,9	1622073,1	140,0	52,2
Італія	92,0	79,7	179,9	47,5	93,3

Джерело: [21].

Деякі позитивні тенденції також були помітні в експорті продукції машинобудування та хімічної промисловості, хоча їхній внесок у загальний експорт залишався відносно невеликим. В 2021 році Україна збільшила обсяги експорту до Китаю, який став одним із найбільших торговельних партнерів, забезпечуючи попит на сировину та аграрну продукцію. Частка ЄС у структурі експорту також зростала, що відображало поглиблення економічної інтеграції. Польща та Німеччина залишалися серед основних торговельних партнерів. Проте, у 2022 році війна докорінно змінила експортні потоки України. Торгівля з Росією фактично припинилася, а країни ЄС стали основними ринками збуту української продукції. Польща стала найбільшим імпортером українських товарів, зокрема сільськогосподарської продукції. Внаслідок повномасштабного вторгнення, обсяги українського експорту впали більш ніж на 30% порівняно з попереднім роком. Головними причинами стали руйнування інфраструктури, блокада Чорноморських портів, через які здійснювалося до 70% експорту, а також втрата доступу до ринків країн СНД, включаючи Росію та Білорусь [25] (табл. 2.4).

**Динаміка експортної товарної структури зовнішньої торгівлі України
за 5 років**

Назва товарів згідно з УКТЗЕД	2019, тис. дол. США	2020, тис. дол. США	2021, тис. дол. США	2022, тис. дол. США	2023, тис. дол. США
М'ясо та їстівні субпродукти	711895,1	652106,9	845553,4	923757,5	892295,2
Зернові культури	9633333,9	9410668,9	12343846,1	9108153,5	8306665,9
Насіння і плоди олійних рослин	2563242,3	1842430,9	2435156,5	3757692,3	2819494,1
Залишки і відходи харчової промисловості	1486234,6	1576498,0	1733138,6	1081829,2	1397472,4
Руди, шлак і зола	3590241,3	4420742,2	7119592,0	3079695,6	1870049,7
Палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	863025,3	555114,1	784314,8	1040088,9	392253,9
Добрива	224855,6	377391,0	622524,5	170212,0	34979,6
Деревина і вироби з деревини	1398290,4	1408970,2	2000469,8	1880210,4	1488781,3
Чорні метали	8735988,2	7690560,2	13950105,3	4532366,9	2647708,2
Вироби з чорних металів	1041630,9	877858,1	1292978,4	1051372,1	880816,6

Джерело: [21].

Що до імпорту, основними країнами-партнерами, так само виступали країни Європейського Союзу, Польща, Німеччина та Італія. У 2020 році пандемія COVID-19 вплинула на імпорт, зменшивши обсяги поставок енергоносіїв та промислових товарів з ЄС. Водночас Китай посилив свою роль як постачальник медичного обладнання, електроніки та промислової продукції. У 2021 році Китай став одним із провідних імпортерів України, забезпечуючи постачання промислових товарів, техніки та електроніки. Торгівля з Росією скорочувалася, а Україна збільшувала імпорт енергоресурсів та машинобудівної продукції з країн Європи. Туреччина також значно зміцнила свої позиції, постачаючи будівельні матеріали та

легку промислову продукцію. Російська агресія у 2022 році докорінно змінила структуру імпорту, торгівля з країною-терористом фактично припинилася, а частка Європейського Союзу, Китаю та Туреччини зростає. Польща стала провідним імпортером, зокрема завдяки географічній близькості, забезпечуючи постачання споживчих товарів і техніки [26] (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка імпорту і головних країн-партнерів України за 5 років

Країни	2019, %	2020, %	2021, %	2022, %	2023, %
Білорусь	99,1	76,6	167,8	28,6	1,4
Італія	102,1	102,6	125,7	67,3	126,5
Китай	121,0	90,4	132,0	79,0	120,5
Німеччина	100,1	89,2	117,7	72,6	110,9
Польща	112,8	100,8	119,8	110,7	119,8
Російська Федерація	86,3	65,0	133,9	25,4	0,3
США	110,9	93,4	108,6	65,2	131,8
Туреччина	137,4	102,7	134,8	103,5	142,7
Франція	111,6	88,8	120,2	69,8	142,7
Швейцарія	96,8	55,0	285,0	40,5	90,3

Джерело: [21].

Головні товари, які імпортувала Україна протягом 2019–2023 років, демонструють стійку залежність країни від певних ключових категорій продукції, що відображає її економічні потреби та зовнішньополітичні реалії. Протягом цих років структура імпорту України характеризувалася переважанням енергоресурсів, машинобудівної продукції, хімічних товарів та продуктів харчування. У 2022 році через війну структура імпорту зазнала змін: зменшилися поставки з Росії та Білорусі, а обсяги імпорту енергоресурсів і товарів першої необхідності з інших ринків значно зросли. У 2023 році ситуація стабілізувалася, а ключовими партнерами України в

імпорті стали Польща, Китай, Німеччина, Туреччина та США. Енергоресурси залишалися основною статтею імпорту через руйнування інфраструктури та високий попит на пальне, необхідне для відновлення економіки. Водночас збільшення імпорту машин, устаткування та транспортних засобів пов'язувалося із заходами з відновлення промисловості та інфраструктури [27] (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Динаміка імпортової товарної структури зовнішньої торгівлі України
за 5 років**

Назва товарів згідно з УКТЗЕД	2019, тис. дол.	2020, тис. дол.	2021, тис. дол.	2022, тис. дол.	2023, тис. дол.
Палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	12172489,4	7982420,2	14330297,1	12811088,3	10363352,6
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	7483373,2	7333672,6	9742952,9	6213352,6	7437583,3
Фармацевтична продукція	2143147,0	2523224,1	3056616,1	1856232,8	2141812,7
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	3564600,3	3403842,7	4816743,9	3247320,0	3732262,6
Одяг та додаткові речі до одягу, трикотажні	398652,9	358557,4	461946,5	402141,5	423773,5
Взуття	438513,3	403504,1	534901,0	359161,3	443372,0
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	13312838,2	11552754,1	14205993,3	9159218,0	11258351,5
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	6162771,0	5743132,9	7572383,8	5658641,9	7845634,4
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	1079524,9	1272711,6	1519783,2	1168929,5	1463252,4
Алкогольні і безалкогольні напої та оцет	533060,2	587443,7	719243,6	489770,4	718923,7
Різнi промислові товари	1003965,8	3997,7	1343319,0	713236,0	937801,3

Джерело: [21].

Загалом, структура імпорту України за цей період відображала потреби країни в енергонезалежності, технологічному оновленні та забезпеченні економічної стабільності.

За даними Міністерства економіки, в жовтні 2024 року суттєве збільшення експорту пояснюється активізацією постачання сільськогосподарської продукції. Це зумовлено нарощуванням експорту продукції нового врожаю та збільшенням обсягів перевезень усіма видами транспорту, зокрема морськими шляхами. У жовтні 2024 року через морські порти України (чорноморські та дунайські) було перевалено 8 млн. тонн вантажів, що на 60% більше, ніж у жовтні 2023 року. Обсяг експорту зернових зріс на 42,9% до 5 млн. тонн, а перевалка рудних вантажів удвічі збільшилася, досягнувши 1,4 млн. тонн. Зростання експорту автомобільним транспортом також демонструє позитивну динаміку: у жовтні, порівняно з вереснем, обсяг перевезень зріс на 17%, до 385 тис. тонн. Водночас перевезення вантажів залізничним транспортом у жовтні досягли 15,1 млн тонн, що на 9% більше, ніж у попередньому місяці, за даними «Укрзалізниці». Експерти Ukraine Economic Outlook прогнозують, що у 2024 році обсяг експорту України складе 39,8 млрд. дол., а імпорту – 67,6 млрд. дол., що призведе до негативного сальдо торгівлі в розмірі 31,3 млрд. дол., порівняно з 27,5 млрд. дол. у 2023 році [28].

2.3. Географічна структура зовнішньої торгівлі України

Структура зовнішньої торгівлі формується під впливом як внутрішніх економічних умов, так і глобальних тенденцій розвитку світової економіки. Основними компонентами цієї структури є товарна та географічна складові, які визначаються типом продукції, що експортується й імпортується, а також державами-партнерами, з якими країна співпрацює. Географічна структура зовнішньої торгівлі України за останні роки зазнала значних змін,

зумовлених геополітичними викликами, війною, а також зміною пріоритетів у зовнішньоекономічній політиці. Геополітичні виклики, такі як війна значно впливають на географічну структуру України.

Через військову агресію Російської Федерації та розрив політичних і економічних відносин, обсяг торгівлі з країнами СНД, зокрема з Росією, суттєво скоротився. На тлі цього Україна демонструє тенденцію до диверсифікації ринків, скорочуючи залежність від окремих країн, зокрема РФ, та розширюючи співпрацю з іншими, наприклад ЄС, Азією, Африкою й Америкою. До африканських країн експортується сільськогосподарська продукція, зокрема зерно, що є критично важливим для продовольчої безпеки багатьох держав континенту. Близький Схід також є значним ринком для української агропромислової продукції та металів, а у Латинській Америці перспективними напрямками залишаються торгівля зерновими, олією та хімічними добривами. Також треба зазначити що, торгівля з США та Канадою зростає за рахунок продукції машинобудування, постачання деталей та обладнання для аграрного та промислового секторів, які є перспективним напрямом, аграрного сектору та хімії. На сьогодні головними торговими партнерами України залишаються країни Європейського Союзу, на частку якого припадає понад 40% у загальному експорті. Країни Азії такі як, Китай, Індія, Туреччина є важливими партнерами для експорту українського зерна, металургійної продукції та олії, тому обсяг торгівлі з цими країнами має тенденцію до зростання [29 с. 4].

У географічній структурі зовнішньої торгівлі України товарами товарами понад 62% експорту та близько 52% імпорту припадає на країни Європейського Союзу. Це свідчить про значну інтеграцію української економіки до ринку ЄС, де країни-члени виступають ключовими торговельними партнерами. Така структура призвела до зростання частки загального товарообігу з ЄС до 56%, що підтверджує стратегічне значення цього ринку для України (рис. 2.1).

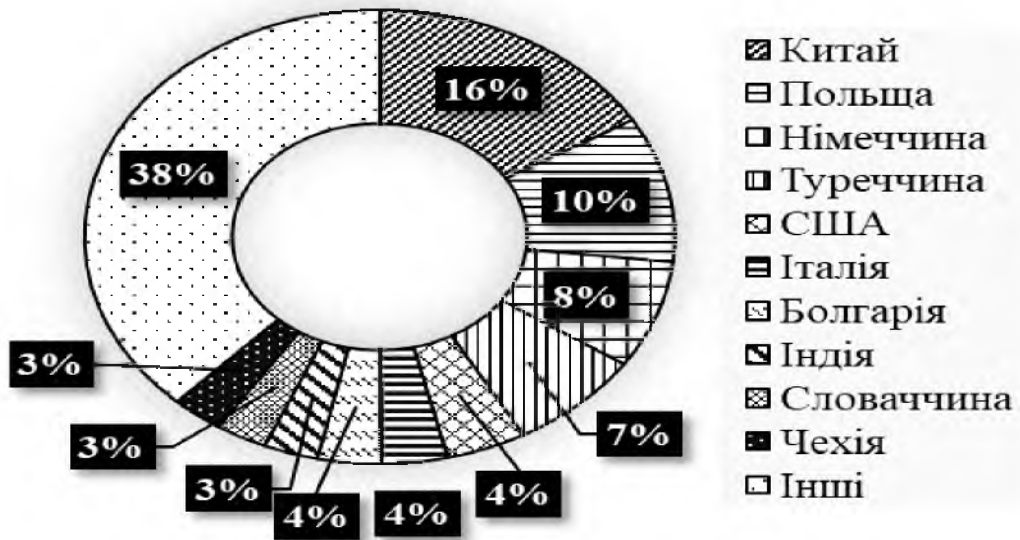

Рис. 2.1. Географічна структура імпорту України в 2023 р.

Джерело: [30].

Крім того, ефективним інструментом підтримки української економіки стало скасування ЄС торговельних обмежень на український експорт. Однак у 2023 році спостерігалось зниження вартісних обсягів експорту з України до Європейського Союзу на 10%, що склало 12 млрд дол. США [31] (рис. 2.2).

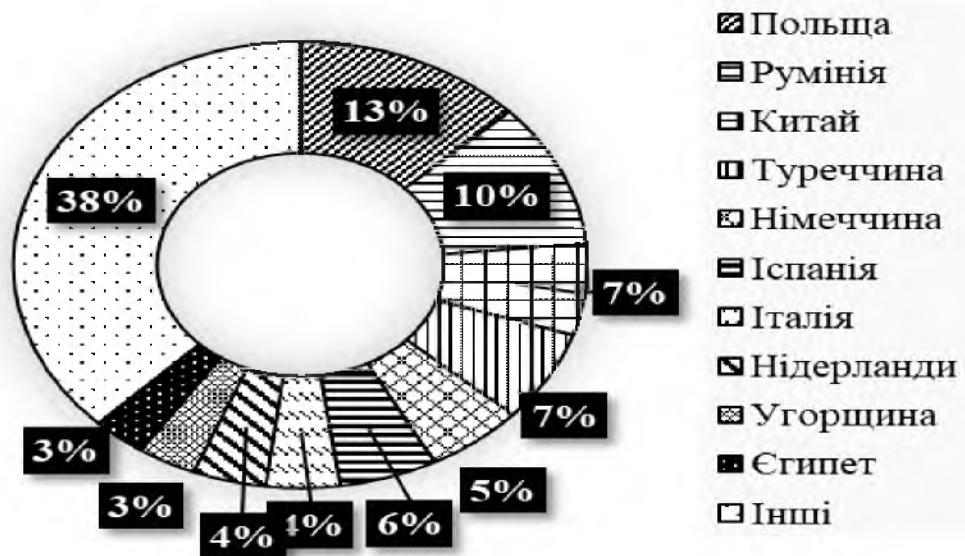

Рис. 2.2 Експорт у географічній структурі України в 2023 році.

Джерело: [30].

Додаткові труднощі для експорту аграрної продукції створили обмеження транзиту та заборони на імпорт української пшениці, кукурудзи, насіння ріпаку та соняшнику, запроваджені Польщею, Угорщиною, Болгарією, Словаччиною та Румунією до 15 вересня 2023 року. Ці заходи пояснювалися необхідністю захисту місцевих виробників, але вони значно обмежили можливості України з реалізації аграрного потенціалу на європейському ринку. Ба більше, існував ризик продовження цих заборон до кінця 2023 року, що ще більше ускладнило б ситуацію для українських експортерів [32].

Незважаючи на непорозуміння між Україною і Польщею, вона залишається головною країною-імпортером українських товарів. За підсумками 2023 року, трійку країн, в які найбільше експортовано товарів з України очалює саме Польща. Друге місце у списку посіла Румунія, а третє Китай. Рейтинг країн, які імпортували українську продукцію (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Зміна країн лідерів у 2022-2023 роках

Країни	2022, %	Країни	2023, %
Болгарія	170,7	Іспанія	127,7
Італія	47,5	Італія	93,3
Китай	30,8	Китай	97,5
Нідерланди	68,1	Нідерланди	96,8
Німеччина	79,0	Німеччина	89,2
Польща	127,3	Польща	71,5
Румунія	249,8	Румунія	97,6
Словаччина	150,8	Словаччина	71,3
Туреччина	71,0	Туреччина	80,5
Угорщина	140,0	Угорщина	52,2

Джерело: [21].

Міжнародні угоди є одним із ключових чинників, що визначають розвиток зовнішньоторговельних відносин України. Зокрема, Угода про асоціацію з ЄС, яка включає положення про Зону вільної торгівлі (ЗВТ), відіграє важливу роль у формуванні торговельної стратегії країни. Після набрання чинності цією угодою частка ЄС у загальному обсязі зовнішньої

торгівлі України значно зросла, сприяючи диверсифікації торговельних потоків і розширенню ринків збуту. Водночас виконання умов ЗВТ з ЄС вимагає від українських виробників адаптації до європейських стандартів і підвищення якості продукції, що потребує значних ресурсів і зусиль. Інші торговельні угоди, зокрема з Китаєм і Туреччиною, також впливають на динаміку зовнішньої торгівлі, відкриваючи нові можливості для експорту та імпорту. Угода про Зону вільної торгівлі (ЗВТ) з Туреччиною була підписана у 2022 році, і вона спрямована на спрощення умов торгівлі між країнами, скасування тарифних обмежень та залучення інвестицій. Туреччина є важливим торговельним партнером України, особливо в експорті металів, аграрної продукції та машинобудівних товарів. У свою чергу, з Туреччини Україна імпортує техніку, будівельні матеріали та товари легкої промисловості [33].

Україна продовжує працювати над розширенням географії ЗВТ. Перспективними є домовленості з країнами Близького Сходу, такими як Саудівська Аравія та ОАЕ, що дозволяють розвивати експорт аграрної продукції та металів. У Латинській Америці Україна прагне активізувати співпрацю з Бразилією та Чилі для розширення експорту зерна, олії та хімічних добрив. Також ведуться переговори з країнами Азії, зокрема з Індонезією та В'єтнамом, для постачання сільськогосподарської продукції та обладнання. Водночас країни СНД, які традиційно мали вагоме значення в українській торгівлі, значно скоротили свою частку через геополітичні чинники, зокрема припинення економічних зв'язків із Росією [34].

Зони вільної торгівлі є важливим інструментом для України, оскільки вони сприяють диверсифікації ринків збуту, стимулюють економічне зростання та залучають інвестиції. Завдяки ЗВТ українська продукція відповідає міжнародним стандартам, що підвищує її конкурентоспроможність на світових ринках. Поступова інтеграція України у

глобальну економіку дозволяє ефективно використовувати наявний потенціал та створювати нові можливості для економічного розвитку країни.

Не дивлячись на таку позитивну тенденцію, як укладання угод з новими країнами-партнерами, Україна все одно стикається з найголовнішою геоекономічною проблемою сьогодення. В результаті блокування українських портів Росією у 2022 році, суттєво ускладнилася логістика експорту, особливо для сільськогосподарської продукції, яка традиційно транспортувалася морським шляхом через Чорне море [35].

Це спричинило низку негативних наслідків для української зовнішньої торгівлі:

- перенаправлення вантажопотоків на альтернативні маршрути, зокрема через дунайські порти, автомобільні та залізничні шляхи, збільшило витрати на транспортування. Це знижує конкурентоспроможність української продукції на міжнародних ринках;

- морські порти є ключовими логістичними вузлами для експорту великих обсягів зернових, металів і хімічної продукції. Їхнє блокування змусило Україну шукати менш ефективні альтернативи, що призвело до зниження обсягів експорту;

- аграрна продукція, яка є основою українського експорту, опинилася під загрозою через проблеми з транспортуванням. Зокрема, це вплинуло на доходи фермерів і валютні надходження до державного бюджету;

- блокування українських портів ускладнило доступ багатьох країн Африки, Близького Сходу та Азії до українського зерна, що стало фактором підвищення цін на продовольство і загострення глобальної продовольчої кризи.

- Україна була змушена оперативно розвивати експортні шляхи через країни ЄС, особливо Польщу, Румунію та інші сусідні держави. Це сприяло посиленню торгівлі з європейськими країнами, але не змогло повністю компенсувати втрати від блокади портів.

РФ погодилася на зернову угоду (ініціативу ООН і Туреччини) у липні 2022 року після тривалих міжнародних переговорів. Угода дозволяла

безпечний експорт українського зерна через Чорне море, що було критично важливим для глобальної продовольчої безпеки, особливо для країн Африки, Близького Сходу та Азії. Але вже 17 липня 2023 року, заявивши, що її інтереси у рамках домовленостей не враховуються, розірвала угоду. Вона стверджувала, що західні країни не виконали обіцянок щодо зняття обмежень на експорт російського зерна та добрив. Зокрема, залишалися проблеми з доступом до міжнародної платіжної системи SWIFT для аграрного сектору, страхуванням суден і доступом до портів [36].

Висновки до розділу 2

За результатами дослідження зовнішньоторговельної політики виокремлено наступні позиції:

1. У другому розділі досліджено товарну структуру зовнішньої торгівлі України, географічний розподіл торговельних операцій та динаміку зовнішньоторговельних відносин. На основі проведеного аналізу можна зробити такі висновки, що експорт України залишається орієнтованим на сировинну продукцію, насамперед сільськогосподарські товари та метали. Ці групи товарів забезпечують понад 40% експортного доходу, що підкреслює значну залежність від сировинних ринків. Така структура сприяє залученню валютних надходжень, проте знижує стійкість економіки до коливань світових цін. Так як, імпортна структура залежність від енергоносіїв та обладнання. Основними статтями імпорту України є паливно-енергетичні ресурси, машини, устаткування та хімічна продукція. Це свідчить про високий рівень залежності країни від зовнішніх постачань для забезпечення енергетичних та виробничих потреб, що є ключовим фактором у формуванні від'ємного торговельного сальдо.

2. Проаналізовано динаміку зовнішньоторговельних відносин України та виклики з якими стикається. Вони обумовлені комплексом факторів, таких як глобальні зміни на світових ринках, наслідки повномасштабної війни та

внутрішні економічні труднощі. Зокрема, спостерігається зростання обсягів торгівлі з країнами Європейського Союзу завдяки Зонішній вільній торгівлі з ЄС, яка не лише сприяла збільшенню експорту української продукції, але й відкрила нові можливості для інтеграції до європейських виробничих ланцюгів. Водночас торгівля з країнами СНД, і зокрема з Росією, значно скоротилася через геополітичну напруженість і воєнні дії. Це створило необхідність для України переорієнтувати свої торговельні потоки та шукати нових партнерів у регіонах Азії, Африки, Латинської Америки та Близького Сходу.

3. Зазначено, що Україна активно адаптується до нових реалій міжнародної торгівлі, використовуючи альтернативні логістичні маршрути для забезпечення безперервності експорту. Зокрема, дунайські та чорноморські порти стали ключовими для транспортування, що сприяло зростанню обсягів експорту, зокрема сільськогосподарської продукції. Після виникнення обмежень на традиційні маршрути, ці порти почали відігравати вирішальну роль у забезпеченні постачання зернових культур на міжнародні ринки. Структура зовнішньої торгівлі України залишається сировинно орієнтованою, але має значний потенціал для змін у напрямі підвищення технологічності та розширення географії торгівлі. Реалізація цього потенціалу потребує державної підтримки, модернізації виробництва та підвищення конкурентоспроможності української продукції на світових ринках.

4. Узагальнюючи зазначене на нашу думку необхідно підкреслити, що негативна динаміка зовнішньої торгівлі зумовлена насамперед наслідками війни РФ проти України, надмірним інфляційним тиском всередині країни та за кордоном, фактором високої бази порівняння попереднього року, а також ситуацією на зовнішніх ринках товарів, які становлять основу українського експорту та імпорту. Подальший розвиток зовнішньоторговельних відносин залежатиме від підвищення конкурентоспроможності української продукції, розширення співпраці з міжнародними партнерами та адаптації до умов глобальних ринків.

РОЗДІЛ 3

ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

3.1. Сучасні виклики зовнішньоторговельній політиці України

Зовнішньоторговельна політика України є головною складовою її економічної стратегії, проте вона стикається з численними викликами, що ускладнюють формування стабільної та ефективної системи міжнародної торгівлі. Основними проблемами зовнішньої торгівлі України є висока частка сировинних товарів у експорті та низький рівень доданої вартості, що знижує конкурентоспроможність, стабільність економіки та підвищує вразливість до коливань світових цін. Однак останніми роками простежується позитивна тенденція до збільшення експорту продукції з вищою доданою вартістю, зокрема до ЄС [37].

Імпорт України включає значні обсяги паливно-енергетичних ресурсів, машин, устаткування та хімічної продукції, що спричиняє дефіцит торговельного балансу. Дефіцит торговельного балансу призводить до скорочення міжнародних резервів України, які необхідні для забезпечення фінансової стійкості. Чим меншими стають валютні резерви, тим сильніше економіка залежить від зовнішніх джерел фінансування, таких як міжнародні кредити чи гранти. Це створює додатковий тиск на бюджет, адже обслуговування боргів вимагає значних витрат. Великий обсяг імпорту паливно-енергетичних ресурсів робить Україну залежною від цін на світових ринках енергоносіїв. Нафта, природний газ і вугілля становлять значну частку в структурі імпорту країни, забезпечуючи потреби енергетичного сектору, промисловості, транспорту та домогосподарств. Коливання цін на ці ресурси, які визначаються глобальними факторами, мають безпосередній вплив на українську економіку. Зростання цін на нафту, газ або вугілля автоматично призводить до підвищення вартості енергії та пального

всередині країни. Це викликає ланцюгову реакцію у вигляді збільшення витрат підприємств, які змушені вкладати більше коштів у енергозабезпечення. У результаті це підвищує собівартість продукції, знижує конкурентоспроможність товарів та обмежує можливості для інвестицій і розвитку. Зростання цін на енергоносії також значно впливає на споживачів. Підвищення тарифів на електроенергію, тепло та пальне прямо відображається на вартості життя для населення, адже зростають витрати на комунальні послуги та транспорт. Крім того, інфляційний тиск стає відчутнішим, оскільки подорожчання енергії збільшує ціни на широкий спектр товарів і послуг. Для економіки України така залежність від імпортних енергоносіїв створює значні ризики. Країна стає вразливою до нестабільності світових ринків, адже будь-який геополітичний або економічний фактор, що впливає на вартість енергії, безпосередньо відображається на її економічній стабільності [38].

Також Україна має велику частку хімічної продукції в імпорті. Вона включає мінеральні добрива, органічну хімію, пластмаси, фармацевтичну продукцію та інші матеріали, займає значну частку у загальній структурі імпорту України. Високі витрати на закупівлю таких товарів створюють значний дефіцит торговельного балансу, що негативно впливає на валютну стабільність країни, яка збільшує попит на іноземну валюту, що може тиснути на обмінний курс гривні та спричинити її девальвацію. Україна залежить від хімічної продукції, необхідної для розвитку сільського господарства, промисловості, будівництва та інших галузей. Наприклад, імпорт мінеральних добрив є критично важливим для аграрного сектору, але залежність від іноземних постачальників ставить під загрозу стабільність їхнього постачання. Це особливо помітно у випадках торговельних санкцій, геополітичних конфліктів або змін у торговельній політиці країн-постачальників. Велика частка імпорту хімічної продукції обмежує можливості України в зовнішній торгівлі. Замість експорту продукції з високою доданою вартістю країна значною мірою залежить від ввезення

хімічних матеріалів, що посилює сировинну орієнтацію економіки, це обмежує можливості для диверсифікації зовнішньої торгівлі, а також знижує конкурентоспроможність української продукції на міжнародних ринках [38].

Основні негативні наслідки імпорту товарів для власного споживання, таких як одяг, техніка та інші споживчі товари:

1. Збільшення дефіциту торговельного балансу:

Імпорт одягу, техніки та інших споживчих товарів займає значну частку в загальній структурі імпорту України. Ці товари, здебільшого, мають високу додану вартість і виробляються у країнах з розвинутими економіками. Оскільки експорт України часто орієнтований на сировинні товари, такий дисбаланс створює стійкий дефіцит торговельного балансу, що негативно впливає на валютну стабільність і посилює залежність від зовнішніх запозичень.

2. Послаблення конкурентоспроможності національного виробництва:

Масовий імпорт дешевших іноземних товарів, особливо з таких країн, як Китай, Туреччина чи Польща, ставить національних виробників у не вигідне становище. Вітчизняні виробники часто не можуть конкурувати за ціною чи якістю через недостатнє фінансування, застарілі технології та обмежений доступ до інновацій. Це призводить до скорочення виробничих потужностей, зниження інвестицій у розвиток і втрати робочих місць у цих галузях.

3. Залежність від зовнішніх ринків:

Значна частка імпортованих споживчих товарів робить Україну залежною від змін на міжнародних ринках, таких як коливання цін, перебої в постачанні чи геополітичні обмеження. Наприклад, у випадку введення санкцій або логістичних труднощів (як це було під час пандемії COVID-19), український ринок може відчувати дефіцит необхідних товарів, що вплине на рівень життя населення.

4. Відтік валюти з країни:

Закупівля імпортованих товарів потребує значних витрат іноземної валюти, що скорочує валютні резерви країни. Це створює додатковий тиск на обмінний курс гривні, особливо у періоди економічної нестабільності. Девальвація гривні, своєю чергою, підвищує ціни на імпортовані товари, збільшуючи інфляційний тиск.

5. Відсутність стимулів для розвитку високотехнологічного виробництва:

Імпорт великої кількості техніки та електроніки означає, що Україна не розвиває власного виробництва у цих сферах. Це позбавляє економіку перспективи створення високотехнологічних галузей, які могли б стати основою для довгострокового економічного зростання та підвищення експорту товарів із високою доданою вартістю.

Ці виклики мають певні наслідки, такі, як обмеження можливостей для диверсифікації експорту. Оскільки Україна залишається переважно експортером сировини, значні витрати на імпорт споживчих товарів скорочують можливості для розвитку галузей із доданою вартістю, що необхідні для успішної зовнішньої торгівлі [38].

Безпосередньо, на сьогодні найголовнішим викликом для зовнішньоторговельної політики України є війна з РФ. Через це міжнародна торгівля України зазнає впливу геополітичних факторів, таких як санкції, економічна ізоляція окремих регіонів, а також порушення логістичних ланцюгів через військову агресію Росії. До початку війни морські порти України на Чорному та Азовському морях забезпечували значну частину експорту, зокрема сільськогосподарської продукції, металів і руди. Блокада цих портів Росією призвела до значного скорочення експорту морем і змусила Україну шукати альтернативні маршрути через дунайські порти та сусідні країни. Внаслідок бойових дій було пошкоджено або знищено значну частину транспортної інфраструктури, включаючи дороги, залізниці, мости та логістичні хаби. Це суттєво ускладнило перевезення товарів як усередині країни, так і за її межі. У певних регіонах (Донбас, південь України)

логістика повністю зупинилася через небезпеку бойових дій. Через блокування морських портів та обмеження залізничного сполучення з країнами СНД Україна активізувала використання західного транспортного коридору. Зростання обсягів перевезень через польські, румунські та словацькі прикордонні пункти створило значні черги та потребувало модернізації інфраструктури. Україна також почала активніше співпрацювати з логістичними партнерами з країн ЄС, зокрема для використання їхніх портів та залізниць. Хоча Україна переорієнтовується на дунайські порти та залізничні коридори, обмежена інфраструктура й висока вартість транспортування залишаються серйозними проблемами для забезпечення стабільності експорту. Перебудова маршрутів і використання менш ефективних транспортних шляхів призвели до зростання витрат на логістику. Також збільшилися строки доставки товарів, що негативно позначилося на конкурентоспроможності українського експорту [39].

Геополітична ситуація значно вплинула на зовнішньоторговельну діяльність України, зокрема на розрив економічних зв'язків із країнами СНД, які впродовж тривалого часу були одними з ключових торговельних партнерів. Втрата цих ринків позбавила Україну значної частини експортного потенціалу, зокрема в галузях машинобудування, металургії та хімічної промисловості, які раніше орієнтувалися на постачання продукції до країн Співдружності. Відсутність стабільності в регіоні ускладнює процес розширення ринків збуту та створює додаткові бар'єри для залучення іноземних інвестицій. Інвестори часто сприймають Україну як країну з високим рівнем ризику, що знижує їхню зацікавленість у довгострокових вкладеннях. Українська торгівля попри зростання частки Європейського Союзу та країн Азії залишається недостатньо диверсифікованою. недостатня диверсифікація стосується не лише географічної структури, а й товарної. Значна частка експорту припадає на сировинні товари, що підвищує залежність від світових цін і залишає економіку України вразливою до коливань попиту на глобальних ринках. У таких умовах Україна має

нагальну потребу в модернізації зовнішньоторговельної політики, яка має бути спрямована на зміцнення позицій у високотехнологічних секторах, розширення кола торговельних партнерів та активізацію інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості [39].

Додатково, українська продукція стикається із серйозною конкуренцією з боку інших країн, особливо азійських, які пропонують товари за нижчими цінами. Це стосується не лише сировинної продукції, а й деяких видів промислових товарів. Інституційні бар'єри, такі як бюрократія, адміністративні перешкоди, недосконалість митних процедур, непрозорість регулювання та корупційні ризики значно ускладнюють роботу бізнесу та стримують розвиток міжнародної торгівлі [40].

Інституційні бар'єри є однією з головних проблем, що стримують розвиток міжнародної торгівлі України. Високий рівень бюрократії створює значні труднощі для підприємств, які намагаються вийти на зовнішні ринки або налагодити стабільні торговельні відносини. Надмірна кількість адміністративних процедур, відсутність уніфікованих вимог та часті зміни нормативної бази ускладнюють планування та підвищують витрати для бізнесу. Незважаючи на існуючі виклики, зовнішньоторговельна політика України активно працює над поліпшенням своїх функцій та адаптацією до змінюваних умов міжнародної економіки. У процесі розвитку, державні органи та бізнес-спільноти докладають значних зусиль для модернізації регуляторних і митних процедур, оптимізації бюрократичних бар'єрів та покращення прозорості процесів. Також відбувається активне впровадження новітніх технологій, автоматизація процесів митного контролю та підтримка бізнесу через спеціальні програми фінансової підтримки та доступ до кредитування. Завдяки цим заходам зовнішньоторговельна політика України намагається створити стабільне середовище для зростання експорту та залучення іноземних інвестицій, що сприятиме економічному розвитку країни у довгостроковій перспективі. Втім, подолання зазначених викликів

вимагає узгоджених дій між державними органами, підприємницьким сектором та міжнародними партнерами, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українських товарів і послуг на світових ринках.

Згідно з індексом B-Ready, опублікованому у жовтні 2024 року, який охоплює 50 країн, Україна увійде до рейтингу лише в 2026 році, що свідчить про те, що країні ще належить пройти довгий шлях у створенні сприятливого бізнес-середовища. Подолання викликів зовнішньоторговельної політики України є складним, але реалістичним завданням. Стратегічною метою України є інтеграція в світову економіку як конкурентоспроможної держави з сучасною структурою експорту та ефективними механізмами регулювання зовнішньої торгівлі [41].

Сталий розвиток набуває все більшого значення у світовій торгівлі. Україна має можливість сприяти сталому розвитку, приймаючи та впроваджуючи екологічно безпечні політики та практики. Це дозволить зменшити ризики, підвищити конкурентоспроможність і створити більш стійке економічне середовище. Важливо, що такі заходи не тільки відповідають глобальним тенденціям, але й забезпечують довгострокову стабільність та зростання національної економіки. Лише завдяки системним реформам і узгодженим зусиллям держави, бізнесу та міжнародних партнерів можна досягти бажаного результату. Таким чином, Україна поступово наближається до інтеграції в світову економіку як повноцінний гравець на глобальному рівні. Подолання викликів зовнішньоторговельної політики України є складним, але реалістичним завданням. Стратегічна мета України полягає в тому, щоб інтегруватися у світову економіку як конкурентоспроможна держава з сучасною структурою експорту та ефективними механізмами регулювання зовнішньої торгівлі. Сталий розвиток набуває все більшого значення у світовій торгівлі. Україна може сприяти сталому розвитку, приймаючи та впроваджуючи екологічно безпечні політики та практики. Зазначені дії дозволять зменшити ризики, підвищити конкурентоспроможність.

3.2. Виклики і пріоритети розвитку України

Україна перебуває в умовах значних викликів, які значною мірою впливають на її економічний і соціальний розвиток. Геополітична нестабільність, військова агресія, внутрішні структурні проблеми та інституційні бар'єри створюють серйозні перешкоди на шляху до сталого розвитку. Однак, водночас вони ставлять перед країною важливі пріоритети, які необхідно вирішити для забезпечення економічної стабільності, підвищення соціального добробуту та інтеграції до глобальної економіки. Сучасний економічний розвиток вимагає чіткого визначення пріоритетів, що включає систематичний моніторинг національних економічних інтересів та аналіз структури зовнішньої торгівлі на відповідність глобальним тенденціям. Швидкі зміни у світовій економіці зумовлюють потребу у створенні сучасних адаптивних моделей національного розвитку, які сприятимуть ефективній інтеграції українських підприємств у міжнародну торговельну систему та забезпечуватимуть їхню конкурентоспроможність.

Для подолання викликів, які значно впливають на зовнішню політику України, необхідно реалізувати комплекс заходів на макро- та мікроекономічному рівнях. Підвищення ефективності зовнішньоторговельної структури України передбачає зміни в її товарній і географічній структурі експорту. Одним з основних напрямків є зменшення залежності від сировинної продукції, яка досі домінує в експорті України. Це досягається шляхом збільшення частки продукції з високою доданою вартістю, що дозволяє країні виходити на нові, більш стабільні і прибуткові ринки. Зокрема, розвиток машинобудування, інформаційних технологій та фармацевтичної галузі є ключовими пріоритетами. Ці сектори мають потенціал створювати додаткову вартість, яка перевищує вартість сировини. Наприклад, інвестиції в інноваційні технології, модернізацію виробництва та підвищення конкурентоспроможності дозволяють виготовляти високоякісну продукцію з доданою вартістю, яку можна експортувати на міжнародні

ринки. Диверсифікація продукції і збільшення частки товарів з високою доданою вартістю не лише знижує ризики залежності від сировинного ринку, але й стимулює розвиток внутрішнього бізнесу та створює нові робочі місця. Це допоможе зміцнити економічну стійкість України і зменшити її залежність від зовнішніх факторів, таких як коливання цін на енергоносії або політичні зміни на традиційних ринках. Зрештою, такий підхід сприятиме довгостроковій економічній стабільності та зростанню [42].

Ще одним головним завданням для України є розвиток нових продуктів і розширення експортних ринків для зменшення залежності від обмеженої кількості товарних груп і торговельних партнерів. Воно набуває особливої важливості у контексті глобальних економічних змін та геополітичної невизначеності. Зосередження на розвитку нових продуктів дозволить країні диверсифікувати свій експортний профіль, зробити його менш вразливим до змін на традиційних ринках, і знизити ризики через економічну політику або кризові ситуації у окремих країнах-партнерах. Вихід на нові ринки в Африці, на Близькому Сході та в Латинській Америці надає Україні можливість зростання обсягів експорту, а також створення нових потенційних партнерських відносин. Такі країни-партнери можуть забезпечити довгострокову стабільність попиту на українські товари, що забезпечить додаткові джерела доходів та зменшить ризики (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Пріоритетні країни для зовнішньоекономічної торгівлі і їхні потреби в імпорті

Країни для співпраці	Імпортні потреби
Азія(Китай, Індія, В'єтнам, Південна Корея)	Зернові культури, олії та металопродукція
Близький Схід (Туреччина, Саудівська Аравія, ОАЕ)	Сільгосппродукція, зокрема соняшникова олія
Африка	Зернові культури і продукти харчування
Латинська Америка	Промислові товари та технології

Джерело: [43].

Ці регіони демонструють стабільний попит на сільськогосподарську продукцію, металургійні вироби, хімічну продукцію та інші товари.

Розширення доступу до нових ринків також стимулює інновації та підвищення якості продукції. Це спонукає українські підприємства адаптуватися до різноманітних вимог і стандартів, що існують на нових ринках, і підвищує їхню конкурентоспроможність. Крім того, вихід на нові ринки сприяє залученню іноземних інвестицій, що може мати позитивний ефект на економічне зростання країни. В результаті, розвиток нових продуктів і ринків є ключовим фактором для стабільного економічного зростання України в довгостроковій перспективі [43].

Також важливими є інвестиції в інфраструктуру для зниження транспортних витрат і спрощення доступу до нових ринків. Налагоджена транспортна мережа, яка включає модернізовані автошляхи, залізниці, порти та аеропорти, дозволяє суттєво скоротити витрати на логістику, зменшити час доставки товарів і зробити український експорт більш конкурентоспроможним. Наприклад, розбудова транспортних коридорів для доступу до ринків ЄС, Близького Сходу, Африки та Латинської Америки значно розширює можливості українських виробників. Крім того, вдосконалення цифрової інфраструктури сприятиме спрощенню митних процедур і зменшенню адміністративних бар'єрів для експортерів. Паралельно з розвитком інфраструктури, підтримка інноваційного виробництва є необхідною умовою для підвищення доданої вартості українських товарів. Інвестування в сучасні технології та створення умов для їх впровадження в економіку сприятимуть підвищенню продуктивності, якості продукції та її конкурентоспроможності на світових ринках. Розвиток високотехнологічних галузей, таких як машинобудування, електроніка, фармацевтика та інформаційні технології, дозволить Україні зменшити залежність від експорту сировини та забезпечити стабільний економічний ріст. Особливе значення в цьому контексті має створення кластерів, які поєднують великі підприємства, малий та середній бізнес, науково-

дослідницькі установи та державні структури в рамках експортно орієнтованих секторів. Такі кластери сприяють кооперації між учасниками, обміну знаннями та спільному використанню інфраструктури, що підвищує ефективність виробничих процесів. Малий і середній бізнес отримує додаткові можливості для виходу на міжнародні ринки, що посилює диверсифікацію українського експорту. Таким чином, інвестиції в інфраструктуру, підтримка інноваційного виробництва та розвиток кластерів є взаємопов'язаними чинниками, які створюють умови для сталого розвитку української економіки, покращення її конкурентоспроможності на глобальному рівні та розширення експортних можливостей [44].

Вагомим чинником зміцнення економічної незалежності України та забезпечення її стійкого економічного зростання є розвиток власного енергетичного сектору. Зменшення залежності від імпорту енергоносіїв і поступовий перехід до експорту продукції з високою доданою вартістю можуть стати рушіями модернізації національної економіки. Зокрема, стимулювання виробництва альтернативної енергії, наприклад, сонячної, вітрової та біоенергії, дає змогу Україні не лише зменшити витрати на імпорт традиційних джерел енергії, але й сприяти екологічно безпечному розвитку. Акцент на альтернативних джерелах енергії відкриває додаткові можливості для створення сучасного енергетичного обладнання, яке може бути конкурентоспроможним на світових ринках.

Наприклад, виробництво вітряних турбін, сонячних панелей, акумуляторів для зберігання енергії та іншого високотехнологічного обладнання сприятиме збільшенню експорту продукції з високою доданою вартістю, зменшуючи сировинну орієнтацію економіки. Слід зазначити, що такі заходи сприятимуть створенню нових робочих місць у сферах інженерії, досліджень і розробок, що, своєю чергою, підвищить рівень кваліфікації робочої сили та додатково стимулюватиме інновації. Крім того, розвиток експорту енергетичного обладнання дозволить Україні диверсифікувати структуру своєї зовнішньої торгівлі та забезпечити стійкість до зовнішніх

шоків. Інвестиції в розвиток енергетичного сектору, зокрема в альтернативні джерела енергії та виробництво пов'язаного обладнання, є стратегічно важливим кроком для України. Це дозволить країні зміцнити свою економічну незалежність, підвищити додану вартість національного експорту та забезпечити довгострокову конкурентоспроможність на міжнародних ринках [44].

Модернізація транспортних коридорів і розвиток портової інфраструктури є ключовими напрямками для покращення логістичної системи України та розширення її експортного потенціалу. Ефективна транспортна мережа, яка відповідає сучасним стандартам, сприятиме швидшій і дешевшій доставці товарів до міжнародних ринків, що підвищить конкурентоспроможність українських експортерів. Розвиток транспортних коридорів створює умови для збільшення обсягів транзитних вантажів через Україну, що має стратегічне значення для наповнення державного бюджету. Транзитні перевезення забезпечують стабільні валютні надходження та створюють нові можливості для інтеграції в глобальні логістичні ланцюги. Розширення транзитного потенціалу також сприяє зміцненню геополітичного становища України як важливого транспортного вузла між Європою та Азією. Модернізація портової інфраструктури, зокрема збільшення потужностей морських терміналів, покращення залізничного сполучення з портами та оптимізація митних процедур, допоможе знизити транспортні витрати та прискорити експортні операції. Це має особливе значення для секторів економіки, орієнтованих на міжнародну торгівлю, таких як агропромисловість, металургія та машинобудування. Дотримання стандартів Європейського Союзу у транспортній галузі сприятиме інтеграції України в загальноєвропейську транспортну мережу (TEN-T). Це не лише полегшить перевезення товарів до країн ЄС, але й відкриє доступ до інфраструктурних інвестицій і технологій, які підтримують розвиток сучасних транспортних рішень [45].

Коли країни починають перші кроки до взаємного зближення, між ними укладаються преференційні торговельні угоди. Такі угоди можуть бути підписані або на двосторонній основі між окремими державами, або між вже існуючим інтеграційним об'єднанням і однією чи кількома країнами [46].

На другому рівні інтеграції країни переходять до створення зони вільної торгівлі (ЗВТ), яка передбачає не просто зниження митних тарифів, а й повне скасування митних бар'єрів у взаємній торгівлі, зберігаючи при цьому національні митні тарифи у відносинах з третіми країнами. У більшості випадків умови зони вільної торгівлі поширюються на всі товари, крім продуктів сільського господарства. Третій крок до інтеграції полягає у створенні митного союзу (МС), що передбачає погоджене скасування національних митних тарифів групою країн та введення загального митного тарифу та єдиної системи нетарифного регулювання торгівлі стосовно третіх країн. Коли інтеграційний процес досягає четвертого рівня – загального ринку (ЗР) – інтегруючі країни домовляються про свободу руху не лише товарів і послуг, але й факторів виробництва – капіталу і робочої сили. На найвищому рівні інтеграції, утворюється економічний союз (ЕС), що передбачає, крім загального митного тарифу і вільного руху товарів та факторів виробництва, також і координацію макроекономічної політики та уніфікацію законодавств у ключових сферах – валютній, бюджетній, грошовій.

Також можливе існування й шостого рівня інтеграції – політичного союзу (ПС), що передбачає передачу значної частини функцій національних урядів наддержавним органам у відносинах з третіми країнами. Це фактично означає створення міжнародної конфедерації та втрату суверенітету окремими державами [47] (табл.3.2).

Інтеграція з ЄС через Угоду про асоціацію та Зону вільної торгівлі створює передумови для зростання експорту, адаптації українських стандартів до європейських та залучення інвестицій у виробництво продукції

з високою доданою вартістю та розширення експорту, зокрема органічної агропродукції, що відповідає високим стандартам ЄС [48].

Таблиця 3.2

Принципи основних інтеграційних угруповань

Види	Визначення
Всеохоплюючий підхід	Регіональні торговельні угоди повинні охоплювати всі сектори економіки без виключень.
Обмеження перехідного періоду	Тривалість адаптаційного періоду не повинна перевищувати 10 років, з чітким графіком лібералізації торгівлі в окремих секторах.
Пріоритет РНБ	Лібералізація торгівлі на умовах режиму найбільшого сприяння (РНБ) має передувати або супроводжувати утворення інтеграційного об'єднання, особливо за високих початкових тарифів.
Обмеження загального митного тарифу	У межах митного союзу загальний тариф не повинен перевищувати мінімальний тариф країни з найнижчими показниками або навіть тарифи за принципом РНБ.
Ліберальний прийом нових членів	Правила приєднання до угруповання мають бути гнучкими та сприяти розширенню.
Прозорість походження товарів	правила визначення країни походження товару мають бути зрозумілими, без використання їх для протекціонізму всередині угруповання.
Швидкий перехід до вищих рівнів інтеграції	Перевага має надаватися більш розвиненим формам інтеграції, що сприяють ефективнішому використанню ресурсів.
Антидемпінгові правила	Після створення угруповання антидемпінгові заходи між його членами не повинні застосовуватися, а щодо третіх країн мають бути встановлені прозорі умови.

Джерело: [47].

Це стосується не лише агропромислової продукції, але й промислових товарів. Міжнародна підтримка з боку партнерів, зокрема фінансова допомога та технічні проекти, сприяє відновленню інфраструктури й економіки та дає доступ до нових ринків сприяють зменшенню негативного впливу глобальних змін. Залучення європейських інвестицій у створення виробництв із високою доданою вартістю сприяє економічній стабільності та

підвищенню конкурентоспроможності української продукції на міжнародному ринку (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Конкурентоспроможність продукції (товару)

Показники конкурентоспроможності продукції	Параметри конкурентоспроможності
– попит (якість, ефект від використання); – конкурентоспроможність сервісного обслуговування (спосіб просування продукції на ринок, умови поставки та розрахунків, канал збуту, сервісне обслуговування та ін.).	– технічні (технологічні властивості товару, які визначають межі його застосування); – нормативні (відповідність товару стандартам, технічним умовам); – економічні (рівень витрат споживачів і утилізацію товару).

Джерело: [46].

Глобальний перехід до відновлюваних джерел енергії також відкриває перспективи для розвитку української зеленої економіки, включаючи виробництво водню, біопалива та впровадження енергетичних технологій. Загалом, глобальні економічні зміни та санкції трансформували зовнішньоторговельний ландшафт України. Вони створюють нові виклики, такі як необхідність диверсифікації ринків і модернізації інфраструктури [49].

Що до майбутніх викликів зовнішньої економіки України: прогнозується значний інфляційний тиск, який не знизиться раніше весни 2025 року. Попри складну економічну ситуацію, у 2025 році прогнозується прискорення зростання ВВП порівняно з 2024 роком. Проте повноцінне відновлення економіки продовжує гальмуватися через затяжну війну. Україна зберігає високі шанси на отримання міжнародного фінансування: на 2025 рік заплановано близько 39 млрд. дол. допомоги від міжнародних партнерів. Водночас зберігаються ризики, пов'язані зі скороченням населення, втратами територій і зниженням виробничих потужностей. Економічне зростання та стабілізація залежать від завершення бойових дій. Протягом кінця 2024 року та на початку 2025 року ціни залишатимуться нестабільними через скорочення пропозиції окремих товарів, збільшення

бюджетних витрат, нестачу кваліфікованої робочої сили та можливі дефіцити енергоресурсів. Споживча інфляція на кінець 2024 року прогнозується на рівні 9,7%, а в першому кварталі 2025 року – 11,4% (рік до року). Зниження інфляційного тиску розпочнеться у другій половині 2025 року, а досягнення цільового рівня 5% можливе лише у 2026 році. Попри складну ситуацію, Україна демонструє потенціал для помірною економічного відновлення, яке залежатиме від подальшого міжнародного фінансування, державних зусиль у відновленні інфраструктури та завершення військових дій [50].

Незважаючи на зазначені виклики, Україні потрібно продовжувати посилювати стійкість зовнішньоторговельної політики і спрямувати зусилля на розробку стратегій, які забезпечать зміцнення позицій на міжнародному ринку та мінімізацію негативних наслідків зовнішніх факторів.

Висновки до розділу 3

У проектно-рекомендаційному розділі нами проаналізовано сучасний стан і перспективи розвитку зовнішньої торгівлі: а також запропоновано стратегії, які сприятимуть її подальшому розвитку.

1. В третьому розділі досліджено основні виклики, які постають перед зовнішньоторговельною політикою України, оцінено вплив глобальних економічних змін і санкцій на торгівлю. Зовнішня торгівля України стикається з низкою проблем, які перешкоджають її зростанню та розвитку. Українська економіка значною мірою залежить від зовнішньої торгівлі, особливо від експорту сільськогосподарської продукції, металів та енергоресурсів. Імпорт України включає значні обсяги паливно-енергетичних ресурсів, машин, устаткування та хімічної продукції, що спричиняє дефіцит торговельного балансу. Дефіцит торговельного балансу призводить до скорочення міжнародних резервів України, які необхідні для забезпечення фінансової стійкості. Відсутність диверсифікованої експортної бази, нерозвинена інфраструктура, корупція та бюрократія, а також інші фактори

значно впливають на зовнішню торгівлю. Для подолання цих викликів Україні необхідно диверсифікувати свій експорт, модернізувати інфраструктуру, спростити процедури, розвивати людський капітал, стимулювати інновації, розширювати торговельні угоди та сприяти сталому розвитку. Таким чином, Україна може зміцнити свої позиції на світовому ринку та досягти сталого економічного зростання.

2. Обґрунтовано необхідність активного впровадження інновацій у виробництво та розвиток секторів з високою доданою вартістю. Це включає модернізацію аграрного сектору який передбачає використання сучасних технологій, таких як точне землеробство, інноваційні методи переробки сільськогосподарської продукції та впровадження екологічно чистих стандартів. Наприклад, експорт органічної продукції може стати важливим напрямком, оскільки попит на екологічно чисті товари постійно зростає. Також розширення географії торговельних партнерів, зокрема за рахунок активної співпраці з країнами Азії, Африки, Близького Сходу та Латинської Америки, відкриває перспективи для зниження залежності від традиційних ринків.

3. Досліджено основні виклики зовнішньої політики України. Класифіковано чіткі стратегії, які врахують особливості національної економіки та глобальні тенденції. Орієнтація на нові ринки та інтеграція в міжнародні торгові мережі відкривають перед Україною великі можливості для зростання. Активізація участі у глобальних ланцюгах створення вартості, підписання нових угод про вільну торгівлю. Водночас успішна реалізація цих стратегій вимагає злагоджених дій з боку держави, бізнесу та міжнародних партнерів. Інтеграція в міжнародні торгові мережі є необхідною умовою для підвищення конкурентоспроможності України на світовому ринку та забезпечення стійкого економічного розвитку. Досліджено, що геополітична нестабільність спричинила зростання цін на енергоресурси, що суттєво вплинуло на собівартість українського експорту. Попри складну ситуацію, Україна демонструє потенціал для помірному економічному відновлення, яке

залежатиме від подальшого міжнародного фінансування, державних зусиль у відновленні інфраструктури та завершення військових дій.

4. Узагальнюючи зазначене на нашу думку необхідно констатувати, що максимізація економічного результату участі держави у міжнародній торгівлі знаходиться у прямо пропорційній залежності від відповідності експортних потоків, як національним економічним інтересам, так і трендам розвитку світових ринків товарів послуг та сировини. Аналіз національного економічного потенціалу України дозволив виявити й обґрунтувати напрямки посилення конкурентних позицій країни на світових ринках шляхом виокремлення чітких пріоритетів зовнішньоторговельної діяльності. Розглянуті перспективи свідчать, що для забезпечення довгострокового економічного зростання Україні необхідно подолати внутрішні та зовнішні виклики, зміцнити конкурентоспроможність продукції та ефективно використовувати можливості, які відкриваються завдяки інтеграції у світову економіку. Реалізація запропонованих стратегій дозволить зміцнити позиції України на міжнародній арені, забезпечити зростання експорту продукції з високою доданою вартістю та сприяти сталому розвитку економіки країни.

ВИСНОВКИ

Зовнішньоторговельна політика України є важливим інструментом для підтримки економічного зростання, інтеграції в міжнародну економіку та захисту національних інтересів. На основі аналізу зовнішньоторговельна політика України можна зробити такі висновки:

1. У даній дослідницькій роботі в теоретичній частині розглянуто ключові аспекти зовнішньоторговельної політики, що є важливою складовою національної економічної стратегії будь-якої держави. Зовнішньоторговельна політика визначена як система заходів, що формують економічні відносини країни з іншими державами, регулюючи обсяги експорту та імпорту з метою забезпечення національних інтересів.

2. Обґрунтовано основні інструменти регулювання зовнішньої торгівлі, серед яких митні тарифи, квоти, експортні та імпортні ліцензії. Кожен із цих інструментів має специфічний вплив на зовнішньоторговельні процеси та служить різним цілям, таким як захист внутрішнього ринку, стимулювання або обмеження експорту й імпорту, а також забезпечення збалансованого розвитку економіки.

3. Класифіковано роль держави у формуванні зовнішньоторговельної політики, яка полягає у створенні умов для ефективного функціонування економіки та захисту її інтересів на міжнародній арені, використовуючи різні інструменти та заходи для забезпечення стійкості економіки та її адаптації до глобальних викликів. Використання різних інструментів регулювання, таких як митні тарифи, квоти та ліцензії, дозволяє державі впливати на торговельні потоки, забезпечуючи стабільність та конкурентоспроможність національної економіки.

4. Досліджено товарну структуру зовнішньої торгівлі України, географічний розподіл торговельних операцій та динаміку зовнішньоторговельних відносин. На основі проведеного аналізу можна зробити такі висновки, що експорт України залишається орієнтованим на

сировинну продукцію, насамперед сільськогосподарські товари та метали. Виклики з якими стикається зовнішньоторговельні відносини України, обумовлені комплексом факторів, таких як глобальні зміни на світових ринках, наслідки повномасштабної війни та внутрішні економічні труднощі.

5. Проаналізовано динаміку зовнішньоторговельних відносин України та виклики з якими стикається. Вони обумовлені комплексом факторів, таких як глобальні зміни на світових ринках, наслідки повномасштабної війни та внутрішні економічні труднощі. Зокрема, спостерігається зростання обсягів торгівлі з країнами Європейського Союзу завдяки Зонішній вільній торгівлі з ЄС, яка не лише сприяла збільшенню експорту української продукції, але й відкрила нові можливості для інтеграції до європейських виробничих ланцюгів.

6. Зазначено, що Україна активно адаптується до нових реалій міжнародної торгівлі, використовуючи альтернативні логістичні маршрути для забезпечення безперервності експорту. Зокрема, дунайські та чорноморські порти стали ключовими для транспортування, що сприяло зростанню обсягів експорту, зокрема сільськогосподарської продукції. Після виникнення обмежень на традиційні маршрути, ці порти почали відігравати вирішальну роль у забезпеченні постачання зернових культур на міжнародні ринки.

7. Досліджено основні виклики, які постають перед зовнішньоторговельною політикою України, оцінено вплив глобальних економічних змін і санкцій на торгівлю. Зовнішня торгівля України стикається з низкою проблем, які перешкоджають її зростанню та розвитку, відсутність диверсифікованої експортної бази, нерозвинена інфраструктура, корупція та бюрократія, а також інші фактори значно впливають на зовнішню торгівлю.

8. Класифіковано чіткі стратегії, які врахують особливості національної економіки та глобальні тенденції. Для подолання цих викликів Україні необхідно диверсифікувати свій експорт, модернізувати інфраструктуру,

спростити процедури, розвивати людський капітал, стимулювати інновації, розширювати торговельні угоди та сприяти сталому розвитку.

9. Обґрунтовано необхідність активного впровадження інновацій у виробництво та розвиток секторів з високою доданою вартістю. Класифіковано чіткі стратегії, які врахують особливості національної економіки та глобальні тенденції. Експорт органічної продукції може стати важливим напрямком, оскільки попит на екологічно чисті товари постійно зростає. Також розширення географії торговельних партнерів, зокрема за рахунок активної співпраці з країнами Азії, Африки, Близького Сходу та Латинської Америки, відкриває перспективи для зниження залежності від традиційних ринків.

10. Зазначено, що успішна реалізація цих стратегій вимагає злагоджених дій з боку держави, бізнесу та міжнародних партнерів. Інтеграція в міжнародні торгові мережі є необхідною умовою для підвищення конкурентоспроможності України на світовому ринку та забезпечення стійкого економічного розвитку. Узагальнюючи зазначене на нашу думку необхідно констатувати, що успішна зовнішньоторговельна політика України потребує комплексного підходу, що поєднує державні ініціативи, міжнародну співпрацю та адаптацію до нових викликів світової економіки. Ефективна реалізація цих заходів дозволить не лише зміцнити позиції України на міжнародних ринках, але й закласти основу для стійкого економічного розвитку та зростання добробуту населення.